

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

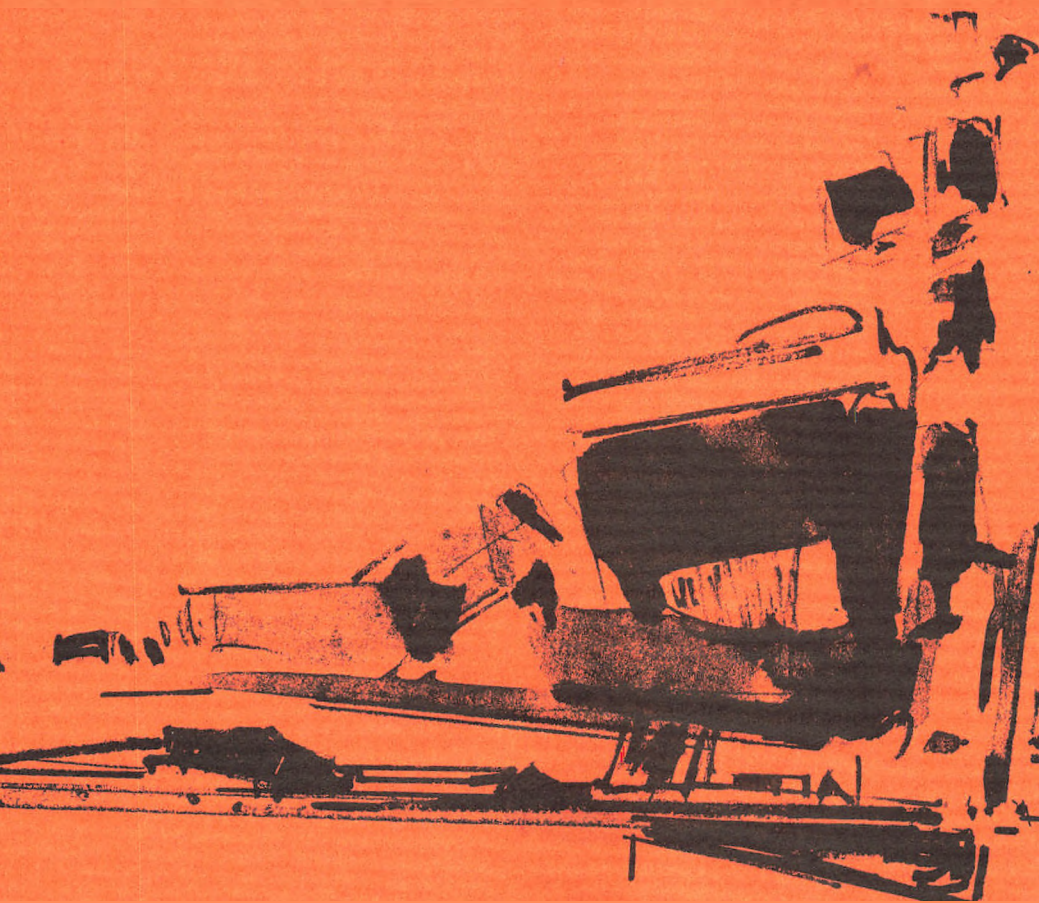
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA LEMVIG

og

DER OMKRING

FRA LEMVIG
og
DER OMKRING
TRE TIDSBILLEDER

FRA LEMVIG
og
DER OMKRING.

TRE TIDSBILLEDER.

1973

GADGAARD NIELSENS BOGTRYKKERI
LEMVIG

Foruden den række statistisk-topografiske beskrivelser af Danmark, vi har – fra Arent Berntsens „Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed“ (1656) til den nyeste udgave af Trap og Gyldendals endnu ikke afsluttede egnsbeskrivelse – eksisterer der tre ældre værker, som i litterær form, byggende på forfatternes personlige oplevelser, tegner et samlet billede af vort land.

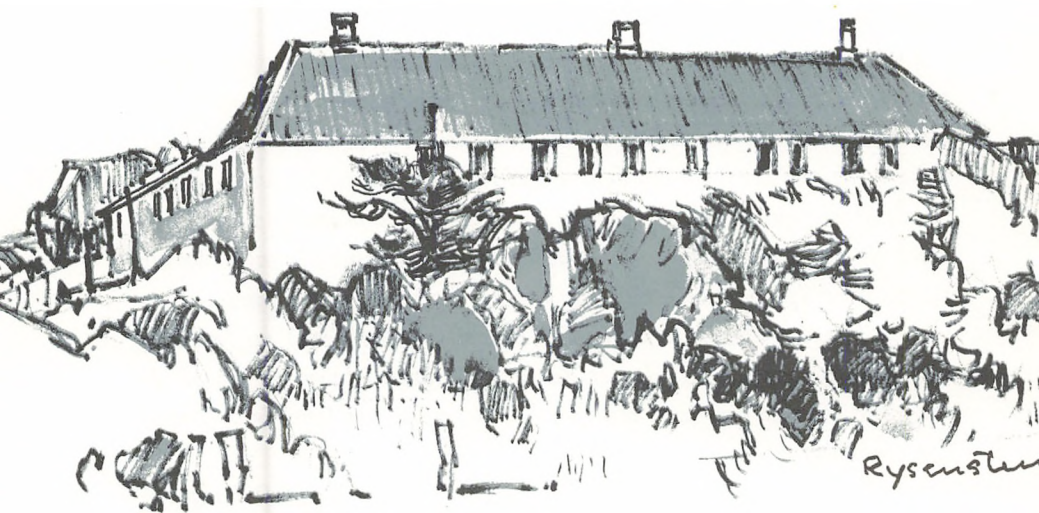
Det ældste i genren er „Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere“, som udkom i firserne på P. G. Philipsens Forlag under redaktion af Martin Galschiøt. Galschiøt var også redaktør af „Illustreret Tidende“, og det var bidragydere til dette tidsskrift, han fik samlet om at lave en statelig firebinds Danmarks-beskrivelse. Det er et overordentlig smukt bogværk, som gennem mange år var obligatorisk i hjem med bogskab.

I 1903–04 udkom i det populære „Frem“ værket „Danmarks Land“ som en fortsættelse af „Danmarks Folk“ og „Danmarks Natur“ i skildringer af danske videnskabsmænd. I „Danmarks Land“ har forfatteren C. C. Clausen ene mand skildret hele Jylland, og han har gjort det både indgående og fængslende. Indbundet i rødt, komponeret shirting-bind fandt værket plads i de tusind hjem.

Endelig udsendte Hage & Clausens Forlag fra 1931 i hæfter „Danmark – et rigt illustreret værk i digt og prosa af danske forfattere“. Det redigeredes af historikeren H. V. Clausen. Nogen bestseller blev dette værk vist ikke, og det er nok det sidste, vi har set i denne genre. Den tilhører en tid, da der endnu var langt fra den ene ende af Danmark til den anden, og de fleste danskere kun gennem læsning kunne skaffe sig viden om, hvordan livet levedes i andre egne af landet.

Som håndbøger har de tre værker naturligvis forlængst mistet deres værdi, men som tidsbilleder er de stadig morsom læsning, og på de følgende sider er gengivet, hvad de har at berette om Lemvig og egnen der omkring.

Knud Bidstrup.

Rysenski

Fra firserne

I Galschiøts „Danmark“ har den nu glemte skuespiller og forfatter Johan Holm Hansen skrevet om „Vestkysten fra Knudedyb til Thyborøn Kanal“. Holm Hansen (f. i Ribe 1841) var i et par årtier i forrige århundrede et kendt navn. Protegeret af Bjørnson og Johanne Louise Heiberg kom han ind ved Det kgl. Teater, hvor han dyrkede det romantiske heltefag. Talentet slog dog ikke til, og han opgav skuespillerkarrieren. Heller ikke som forfatter til en lang række fortællinger – hvoraf flere med motiv fra vestkysten – opnåede han varig succes. I den her gengivne skildring sporer man hans forkærlighed for det dramatiske. Med hestevojn og til fods har forfatteren bevæget sig op langs vestkysten og når så Lemvig-egnen:

Ryssesten eller det gamle Bøvling Slot, der ligger lidt nordligere oppe ved enden af Bøvling Fjord, skal efter sagnet fra først af have været en røverborg, der ved fjorden stod i forbindelse med Vesterhavet. Slottet hørte i den katolske tid under Ribe bispestol, men gik ved reformationen over til Kronen. I 1540 blev hr. Niels Juul til Astrup af kong Kristian den tredje forlenet med Kronens gård, Bøvlinggård og len, samt Skodborg og Vandfuld herreder tilligemed Harboøre – „deraf han skulle tjene kongen og riget selv fjerde vel rustet til hest eller til skibs, gøre regnskab for strandvrag og give kongen halv sagefald og indfæstning samt denne årlige afgift: 20 tdr. smør, 10 tdr. oksekød, en halv læst saltet lammekød, 20.000 hvitling, 200 kabellav, 150 sider flæsk, 100 røgede gæs, og i penge 100 jochimsdaler“, der dog kort efter blev forhøjet til „300 daler“.

At Bøvlinggård allerede tidlig har været befæstet, kan man se af benævnelserne „Castrum Bøfflingæ“, der forekommer i dokumenter fra begyndelsen af det femtende hundredår. Sit egentlige værn skylder den dog åbenbart sin senere ejer, general Ruse, der i 1664 var blevet optaget i den danske adelsstand efter i forvejen at have gjort sig fortjent af vore fæstningsværker, og efter hvem slottet siden fik navn. – Det nuværende Ryssensten er en smuk, gammel gård. Hovedbygningen er vel vedligeholdt og tager sig ganske anselig ud. De gamle, tykmurede kældre siges at være slottets oprindelige grund; men i øvrigt er så godt som alt andet fra nyere tid. Både haven og park- eller skovanlægget er i udmærket stand, og sommerens rosenflor oppe på terrasserne parer sig smukt med åkandebloomsterne nedenfor i voldgravens klare vand. Ude i engene foran hovedbygningen står i høbjærgningstiden masser af høstakke, på andre steder ser man græssende kvæghjorder, og længst borte ved kysten kommer klitten endnu en gang frem for at hilse til afsked, inden man skilles fra den for en stund. Man er nemlig nu lige ved foden af Bovbjerg-terrænet, og det er med en egen forventningsfuld følelse, man tiltræder rejsen ind over Ramme og Herpinggård for omsider at kaste blikket ud over havet oppe fra bjerget ved det ny fyrtårn.

Bovbjerg, der efter generalstabens måling skal være 147 fod over havet – foruden fyrtårnet, der er 65 fod – er en lige så velgørende som mærkelig afbrydelse af den i længden noget ensformige klitrække på Jyllands vestkyst. De talrige og fantastiske indskæringer i bjergvæggen blotter på mange steder jordlagene, der næsten udelukkende består af det såkaldte rullestensler, for det meste dækket for oven med et lag støvfint sand, der under blæsten hvirvles højt op i vejret og ud over kløfterne.

Bovbjerg har dog vistnok en gang været meget højere. Kommer man gående ind fra øst, mærker man overhovedet ikke meget til høj-

den, før man når ud i nærheden af selve bakkekammen. Den sidste del af skråningen er dog forholdsvis temmelig stejl, og da efter skriftlige optegnelser et stort stykke af bjerget skal være bortrevet allerede i det 16. hundredår, og ødelæggelsen bevislig senere er blevet fortsat – det hedder jo endogså i dr. Troels Lunds „Danmarks og Norges Historie i det 16. Aarhundrede“, at der i den påfølgende tid skal være bortrevet et stykke land af Nørrejylland vestkyst så stort som Møen og Falster – ligger det i grunden temmelig nær at antage, at det er toppen af „bjerget“, der efterhånden er styrtet i havet. Nogle mil nordligere findes der en lignende, men dog mindre bakke af rullestensler, det såkaldte Aggerbjerg, hvoraf der alene på én dag i året 1822 skal være bortskyllet 48 fod, og efter sigende lige så meget i 1869 på nogle få timer.

Man har nu på hele den ovennævnte strækning – altså fra Bovbjerg af og op til Agger – påbegyndt bygningen af en række høfder, hvis hensigt det skal være at sikre kysten, og af hvilke blot en eneste, forlængelseshøfden nr. 59 oppe på hjørnet af tangen, skal have kostet omkring 300.000 kr. Der er naturligvis ikke spørgsmål om, at disse høfder, der vel nærmest er fremkommet som et supplement til digebygningen, især på sine steder, som f. eks. ved Bovbjerg, er af virkelig betydning for sikringen af kysten. Et andet spørgsmål er det derimod, om planen virkelig lader sig gennemføre i sin helhed og vil vise sig frugtbringende også i en fjernere fremtid.

Skønt toppen af bjerget rimeligvis er faldet, er Bovbjerg endnu det højeste punkt på vestkysten. Ja, og ikke blot det højeste, men også det smukkeste og mest imponerende. Ingen steder er udsigten over Vesterhavet og kysten mere storslået end her. Og ingen steder er havet mere ærefrygtindgydende og beundringsværdigt i sin magt, end når det i store, tunge og sukkende eller vildt rasende bølger kaster sig ind mod den stejle kyst, og lerblokkene en efter anden styrter ned i brændingen med et drøn, så at skummet og havstænket kastes højt op over bjerget.

Og dog er det sjældnere vildheden eller det ubændig store, der virker så betagende her. Hvor mange af de tusinde turister, der besøger stedet om sommeren, ser vel også havet i hele dets oprør? Nej, det, der giver stedet dets ejendommelige skønhed, er, at der her er samlet som i et brændpunkt omkring bjerget alt, hvad der gør landskabet i

Skrænten ved Buhljanz.

Vestjylland storslået, rigt og smukt. Her er havet, det vældige hav, og søen og fjorden straks indenfor kysten med dens maleriske former. Her er bølgende kornmarker, tit helt ud til skrænten, og smilende græsgange med høstakke eller kvæg. Her er grågule og snehvide klitter både til højre og venstre, og lyngklædte bakker med skinnende sand-

veje imellem. Og vender man sig ind imod land, ser man ud over hele det kuperede, vidtstrakte landskab i øst mellem Ramme og Lemvig. Det ville blive for omstændeligt at nævne alle de punkter, der her kunne have krav på opmærksomhed. Kun i forbigående vil jeg minde om det ovre i nærheden af Ramme beliggende mærkelige *Rammedige*, en over en fjerdingvej lang jordvold med en grav foran, om hvilken endnu egnens folk beretter, at det var her, prins Amlet kæmpede med Lejre-kongens søn, efter at han først havde samlet sig en hær ovre i England. I nærheden af diget findes der endnu et ikke ubetydeligt antal mindre gravhøje eller „knopper“, og i dem, hedder det sig, er de faldne kæmper begravet. Ja, man vil endog påvise stedet, hvor prinsen med sit følge skal være gået i land. Det skal være lidt sønden for Bovbjerg, ved Dybbæk, dér hvor man endnu tydelig kan følge sporet af et tidligere flodleje helt ind i det bakkede landskab i nærheden af Herpinggård.

Bovbjerg er, som sagt, 147 fod højt, og det er just ikke nogen let sag at komme ned til havstokken ad den stejle skrænt. Foden glider på de bratte skråninger, især i fugtigt vejr, når leret er blødt, og når så tilmed sandet fyger én i øjnene fra de nærmeste kløfter, skal man gå varsomt for ikke at glide ud. Men selv om man nu og da får en lille, ufrivillig rutschetur, der ender med at afsætte én som et sprælende insekt ved foden af bjerget, er al angst og besvær hurtig glemt, når man først er dernede i havstokken. Det er, som om man stavrede om på et øde forbjerg, fjernt fra alle mennesker. De gigantiske lerblokke, der ligger nedfaldne i havstokken eller på den smalle strandbred, tager sig ud som hele klippepartier. Man klatrer frem over dem, snart i nordlig, snart i sydlig retning, med stadig voksende begærlighed efter at få hele kystlinjen at se, og stadig er brændingen én lige i hælene og griber efter én med sine våde og lange fingre. Undertiden må man, for at undgå den, flygte op på en af afsatserne i den stejle lervæg, hvor man da let kan blive siddende ligesom bjergtagen i hele

timer og nyde udsigten. Det er, som om sagaverdenen med sin vildhed og storhed, sin umiddelbarhed og heltekraft, åbnede sig for én. Hvor udmærket ville ikke en vikingebåd med dragehoveder, skjolderækker og brynjelædte mænd passe til dette kystlandskab? Men det er i reglen forgæves, man spejder efter en båd eller overhovedet noget levende. Ikke engang fuglene synes om at være her. Ens egne tanker er fuglene, der opskræmte farer frem og tilbage over havet, som ligger fredløst tonende og ruger over sine mange hemmeligheder. Man mindes uvilkårligt alle de mørke strandingssagaer, man har læst om i redningsjournalerne. Thi om vinteren går skibbruddene her ude som oftest slag i slag. Det jyske rev strækker sig, efter de gamles forklaringer, langs med kysten, og det er sjældent, at havet her slipper sit bytte. Man har eksempel på, at der, lidt nordligere ved klittangen, er strandet 11 skibe på en enkelt dag. Og hvem husker ikke det frygtelige skibbrud ved juletid i 1811 lidt sønden for Fjaltring, da her strandede to engelske linjeskibe, „St. George“ og „Defence“, hvis hele besætning, 1600 mand, druknede på 11 matroser nær.

I reglen er udsigten oppe fra bjergtoppen mere lokkende end nede ved stranden – måske ikke mindst af den grund, at man her kan nyde den mere uforstyrret af både brændingen og blæsten. Ude på kanten af skrænten er der nemlig under pålandsvind ganske stille, idet vin-

den, der slår mod lervæggen kastes lodret op i luften og først flere alen over kanten drives videre ind over land. Det er, som om naturen selv rejser et bolværk imod blæsten, der på andre steder truer med at hvirvle én ned i braddybet. Man føler ikke den angst for fare, som undertiden kan påkomme én nede ved stranden, hvor bølgerne mangan gang kaster skummet hen over én og højt op ad skrænterne, så at endog græsset på bakkekammen afsvides. Kystformerne synes deroppe fra heller ikke så sønderrevne, enkelthederne forsvinder, og de dæmpede toner fra havbasunerne virker næsten beroligende på sindet som et ossiansk kvad eller en beethovens symfoni.

Udsigten oppe fra bjerget er især smuk og malerisk, når man går et stykke fremad imod nord. Man ser da neden for sig, i lavningen under bjerget, Ferring sø med den smalle landstrimmel, som adskiller den fra havet, der uafsladelig slår sin siksakbrænding ind imod kystens hofder. De spredte fiskerhuse tager sig ud som en opskræmt fårehjord, der er krøbet i læ bag bakkerne i det brat affaldende højland, der en gang har været kystlinjen, som havet brød sig imod. Lidt længere fremme ligger Ferring by med den lille, venlige kampestenkirke i lige fortsættelse af Trans og Fjaltring kirker, og længst mod nord øjnes Harboøre klitter. Men nærmest i forgrunden til venstre ligger den stejle kyst spaltet som ved jordskælv og lader udsigten åben ned til havet og måske til et eller andet vrag, der enten står og basker i havstokken eller hænger og dingler med sine sorte ribben oppe i en af lerkløfterne.

Ikke langt fra fyrtårnet, der har et første klasses fyr, som skal kunne ses over 4 mil ude på havet, står endnu en stenstøtte til minde om kong Frederik den sjettes besøg her ude i årene 1826 og 1830. Det oprindelige mindesmærke, som var af træ, skal gentagne gange være blevet flyttet, efterhånden som havet bortrev det yderste af bjerget. En gammel, sveden Fjaltring-bonde, der sammenlignede den „højsalige“ konge med kong Knud den store – „der nok osse vild' prøw',

om han ett kun' dommenir æ haw“ – fortalte, at der tidligere havde været en indskrift i marmor på støtten, men den havde skarnsmennesker allerede for nogen tid siden gjort det af med. Hm! Det var måske en skam at sige det – men der var nok ikke så farlig mange vestjyder, der havde mere respekt for majestæten, end Vesterhavet.

Vejen ud til Harboøre lægges i reglen over Lemvig, og da denne jo på en måde er en lille bjergby – Pontoppidan fortæller, at den mod østen, sønden og vesten ligger „omringet af en kæde af høje bjerge“ – er der intet til hinder for at nævne den her i sammenhæng med Bovbjerg-terrænet.

Man overraskes ganske sikkert, når man første gang kommer til Lemvig. Selv om det ikke er høje bjerge, der omgiver byen, er det dog i alt fald høje bakker; og hvad der ikke mindre end disse bidrager til at give den en lige så ejendommelig som smuk beliggenhed, er den vig af Limfjorden, der strækker sig bredt og åbent ind imod byen, og efter hvilken den har fået sit navn. Selve vigen er dog næppe opkaldt

efter fjorden, men snarere efter landsbyen Lem eller Nr. Lem, der er anneks til købstaden og ligger en fjerdingvej nordostlig for denne med en prægtig udsigt fra den såkaldte „Skjellerhøj“.

Byens omgivelser er i det hele taget meget venlige. Her findes til eksempel en smuk, lille skov ude ved hovedgården Kappel og noget længere syd på en fiskerig sø, der ligger omgivet af byens fortrinlige jorder og står i forbindelse med vigen ved en bæk. Også ovre på den vestre side af vigen er der et smukt, lille skovanlæg, som i forening med kirkegården optager et areal af hen ved 60 tønder land. Kirken ligger så lavt, at man må stige flere trin ned for at komme ind i den, og i nærheden af denne er det ny ting- og arresthus, der blev opført 1876 kort efter, at man var blevet færdig med en ombygning af havnen.

Skønt Lemvig er temmelig gammel – man ser den allerede nævnt i et brev af 1234 som en af Danmarks privilegerede købstæder – har den aldrig haft nogen større betydning blandt disse. I den senere tid har dampskibs- og jernvejsforbindelserne givet den et betydeligt op-sving, hvilket blandt andet kan ses af indbyggerantallet, der nu er nået op til 1400, hvorimod det i begyndelsen af århundredet kun var 375.

Det er et lige så ejendommeligt som i visse måder navnkundigt landskab, der breder sig for en, når man efter at have lagt vejen fra Lemvig over Heldum, Houe og Engbjerg svinger ind mellem bakkerne lidt norden for Ålsgård og tager retning lige ud i vest imod Noret kro. Det er som en eneste hængende terrasse, hele dette udstrakte jordareal, der efterhånden dukker frem under det brat nedskrånende højland, hvis skrænter rimeligvis en gang har udgjort den gamle kystlinje, som havet med sine savtænder har skåret til mellem Bovbjerg og Limfjorden.

Spørger man, hvorledes det nedenfor liggende *Harboøre* da er fremstået, vil selv et flygtigt blik på naturforholdene og en smule kendskab til den kamp, der endnu stadig føres her ude mellem hav og land,

hurtig give én besked. Mangfoldige vidnesbyrd taler nemlig for, at hele Harboøre med den tilstødende Limfjordstange engang i fortiden, men dog vist i den nuværende jordperiode, har ligget gemt under havets flade og er en af de af Forchhammer omtalte hævede havstokke. Nærværende forfatter har således ved gravningen af en brønd midt inde på Harboøre set, hvorledes ikke blot ler og sand, men også forskellige slags strandgrus med skaller af bløddyr, fuldkomment svarende til de i saltvandet nulevende arter, blev kastet op af brøndhullet fra en dybde af over 16 fod. De af kystsikringskommissionen i den senere tid foretagne boringer på Limfjordstangen har ligeledes godtgjort, at der tidligere har været en 4 mil bred og over 50 fod dyb forbindelse mellem fjorden og havet der ude, hvor nu tangen findes. Det hedder nemlig i beretningen, at man nærmest overfladen har fundet grovere sand med strandsten, derunder finere sand med yderst få sten, og i en dybde af 16-20 fod under dagligt højvande et horisontalt aflejret, sandet klægslag med forskellige levninger af nulevende snegle og saltvandsmuslinger.

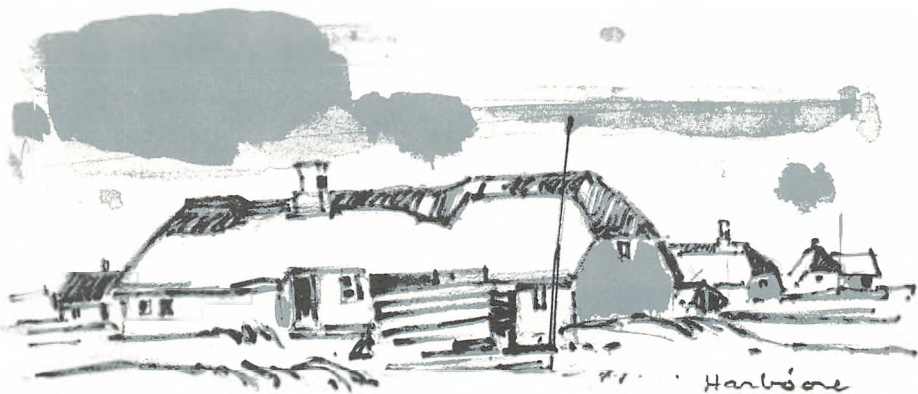
Ser man nu hen til den del af Harboøre eller tangen, der er over havfladen, kan man med lethed danne sig en forestilling om, hvorledes naturen efterhånden er gået frem under sin store omdannelsesproces. Man har et tilsvarende fænomen i tilsandingen og landindvindingen nede ved Nymindegab, hvor tangen, som bekendt, også stadig er i tilvækst.

I flugt med den høje kyst ude ved Bovbjerg og på strækningen op imod Aggerbjerg har havet efterhånden kastet den ene sanddyne ind efter den anden, ligesom det nu gør det nede i Nymindegab. Sanddynerne er med tiden vokset til hele øer eller holme, der så atter under indflydelse af sandflugt og højvande har formet sig til en mere sammenhængende klitrække. – En af de ældste og yderst liggende gårde ude på Harboøre, der karakteristisk nok endnu bærer navnet „Flyvholm“, skal gentagne gange på grund af sandflugt og bortskæring af

kysten være flyttet længere ind i landet og, efter en gammel dagbog, oprindelig have ligget „mindst en halv mil vestligere ude, hvor der nu er haw“. – Så har klitterne efterhånden ført sandet længere ind over land, ligesom det sker endnu den dag i dag nede ved Ringkøbing Fjord. Havstrømmen er blevet presset op i Noret, hvor igennem den fra Ferring bugt eller den nuværende Ferring sø har skaffet sig afløb til Limfjorden. Harboøre er blevet bebygget og klittangen med. Det ene fiskerleje er fremkommet efter det andet – der skal tidligere have været seks flere ude på tangen, end der er nu for tiden.

Når det hedder hos Sakse, at Knud den hellige havde i sinde at føre sin flåde til England ud gennem Limfjordens vestre ende, viser dette, at der allerede på den nævnte konges tid må have været en forbindelse mellem Limfjorden og havet. Dersom virkelig Harald Haarderaade, efter hvem tangen vist en tid blev kaldt „Haraldsejd“, omtrent tyve år i forvejen har, som det fortælles i Knytlinga Saga, trukket sine skibe over klitten, forfulgt af Svend Estridsen, må her jo i løbet af dette tidsrum være sket et gennembrud, da man ikke godt kan tænke sig, at kong Knud har villet føre sin flåde ud igennem Noret.

Naturligvis har gennembrud og oversvømmelser været lige så hyppige på den tid som senere. Allerede i 1558, hedder det, skal Harboøre have været hjemsogt af en så alvorlig ødelæggelse, at præsten tillige med adskillige andre måtte flytte over til annekset Engbjerg. Af de påfølgende større ulykker nævnes gennemskæringen af klittangen i året 1624 omtrent lige ud for Rønland. I slutningen af det nævnte hundredår skal dog både Harboøre og tangen atter have været landfaste med Thy. Men så kom den store stormflod i 1717, efterfulgt i 1720 af en lignende, der overskyllede hele sognet, så at beboerne måtte tage flugten. Den første af byerne, der blev opgivet, var Bollum og senere, vistnok i 1774, Nave, der begge lå oppe på nordenden af tangen. Derpå kom turen til Tofte, ved de store oversvømmelser i 1825 i februar og november, da klitrækken blev gennembrudt på flere

steder, og Aggerkanalen fremkom. Rigtignok brugte havet adskillige år til at udvide munden, og det var først efter, at stormfloden i 1839 yderligere havde udvidet løbet og jævnet en del af klitterne, at Aggerkanalen fik nogen betydning for sejladsen. Blivende betydning fik den imidlertid ikke. Tyve år efter var løbet allerede tilsandet, og skibsfarten måtte foreløbig opgives, da heldigvis en ny vandflod i 1862 brød ind over tangen og åbnede den nuværende kanal ved Thyborøn, der efterhånden mere og mere uddybedes samtidig med, at den gamle lukkede sig og til sidst sporløst forsvandt i flyvesandet.

Mange storme med både sandflugt og højvande har senere hærget Harboøre, så det er ikke så underligt, at man omsider er begyndt på at gøre noget ordentligt for at sikre det mod dets rasende nabo, havet. For at beskytte byen mod oversvømmelse nord fra har man således i 1874 for statens regning bygget det såkaldte „Bruns Nor dige“, der er over $\frac{1}{3}$ mil langt og går i retning fra øst til vest langs den indskæring af Limfjorden, som skiller Harboøre fra Rønland. Hertil har man så senere på østsiden føjet et endnu længere dige, der går i sydlig retning og skal hindre Limfjorden fra at oversvømme markerne og trænge ind i husene; og endelig er også sydsiden nede ved Ferring sø

blevet sikret på en lignende måde, samtidig med at der er rejst svære diger ude imellem klitterne på vestsiden, hvor disse ikke har vist sig tilstrækkelige til at modstå havets magt. Til disse betydelige arbejder har både staten og centralkomiteen givet tilskud; men også beboerne selv har måttet gøre mange opofrelser for at få dem fuldført.

Det er en ejendommelig følelse, der påtrænger sig én, når man første gang kommer ned ad bakkeskråningen og ser ud over det flade land, der ligger omgivet af diger og dæmninger eller klitrækker og blinkende vande, hvorhen man end vender sig. Det er et ganske enestående landskab, en lille verden for sig, som havet i sit blinde lune har kastet op for bag efter at øve sine kræfter på. Her er også skuepladsen for de mest gribende fisker- og strandingstragedier.

Jeg traf engang der ude en halvgammel, gemytlig knark, som skulle ned til stranden for at dykke. Det var vraget af „Aleksander Newsky“, det gjaldt – den russiske fregat, som strandede her i september 1868. Mandskabet reddedes på 5 mand nær, og dykkeren fortalte, at to af de forulykkede var unge adelsmænd, som gik bort i deres iver for at tage sig af et par tilskadekomne kammerater. Nogle matroser, der havde vist uhøvisk opførsel, fik knut på samme tid, som det øvrige mandskab samlede sig til bøn. Storfyrst Aleksis, kejserens søn, gik omkring og vandt alles hjerter ved sin hjælpsomme og ligefremme adfærd. Han stod netop og hældte vandet ud af sin ene støvle, som han havde trukket af, da „kongen på Thyborøn“, den statelige Mads Sørensen, formanden ved redningsstationen, trådte hen til ham og spurgte til „hans kejserlige højheds befindende“. Så gav „hans kejserlige højhed“ Mads Sørensen den ene hånd og tog til huen med støvlen i den anden. Men Mads kunne aldrig senere glemme dette håndtryk. – „Og så såd’n en stadskå’l, som han vår!“ Jo, det måtte Mads rigtig nok indrømme, at den anden „alligevel“ var hans overmand.

Der blev dog ikke noget af dykkerens arbejde den gang. Revlen, ved hvilken vraget lå, havde så godt som helt tilsandet det, siden han

sidst var derude, og jeg måtte i stedet for at tage med ham derud og hente mig „en lille erindring“, lade mig nøje med at høre ham fortælle om, hvordan der undertiden kunne se ud „dernede i underverdens gemakker“. – Det var uhyggelige historier, han diskede op med. Adjektiver som druknede, kvæstede og næsten halvædte lød uophørlig i mine øren. Engang havde han været nede i en finsk barkasse – „og Gud straffe mig! lå de der ikke endnu grangivelig ligesom sild i en tønde? Og hvad der var det værste – nogle af dem grinede og viste formelig tænder, som om de ville bide én – de gavtyve! Nej, fy for Fanden! Dér ned skal jeg ikke tiere“. – Efter at have hørt disse fortællinger kunne jeg senere godt forstå en gammel fiskerenke, hvis husbond og eneste søn i sin tid begge „var bleven derude“. Hun sagde nemlig til mig engang, da jeg ville gå ned til stranden: „Hwo' ka' De li'e at gå der nier så tit og sije o æ haw? – For mæ er 'en aller and't end en stuer graw“.

Og dog! Hvor uimodståelig dragende er ikke dette hav, når det rigtig for alvor rejser sig? Jeg mindes ikke nogen sinde at have set det mere næsten syndflodsagtig vildt end netop her ude ved Harbøre.

Jeg husker særlig en dag, da jeg så det i hele dets vælde. Allerede natten havde været temmelig urolig. Flagstangen på husets gavl hamrede uafsladelig i jernbøjlen. Kvæget i båsene brølede, og strandfuglene for skrigende ind over klitterne imod land. Klokkeren var endnu ikke fem, da værten som sædvanlig dampende på sin pibe kørte ud af gården og ned imod stranden med hele tyendet. Flyvesandet på vejen stod som en støvsky op over vognen, marehalmen bølgede græsgrøn på digekammen, og hen over klittoppene jog de gråsorte og tunge skyer ustandselig frem, som om de legede tagfat med hverandre, medens en underlig hul dundren lød gennem den ituslåede vinduesrude næsten som af en fjern kamp, hvor kanonaden intet øjeblik hører op, og man alt imellem hører de skrattende smæld af geværskudene.

Da jeg senere på dagen kom ned til stranden, traf jeg alle gårdens folk dér i færd med at bjærge et skibsvrag, som værten havde købt på en strandingsauktion nogle dage i forvejen, og som nu lå og gyngede lige i havstokken. Foreløbig gik alt med en vis højtidelig ro; søen, der nærmest land så ud som sydende sæbevand, gik endnu ikke højere, end at der godt kunne arbejdes. Men så blev vinden efterhånden mere vestlig, og det blæste op til, hvad de kaldte „en klodsrebet mersejlskuling“. Brændingen blev bestandig højere og klitterne tilsyneladende med – de tog sig alle mere eller mindre ud som en række rygende skorstene. Nej, der var ikke andet for, mente værten, man måtte ind, hvor man kunne trække vejret, i læ af klitterne. Det var jo formelig, som det ville skulle én ad.

Men jeg måtte derud igen. – Det var hen imod solnedgang, da jeg sidste gang nåede udenfor diget. Stjerne var da overalt tilføgne. Terrænet kunne næppe kendes – selv om sandflugten ikke havde gjort én det umuligt at holde øjnene oppe – og der rasede nu en fuldstændig orkan.

Det var min hensigt at opsøge vraget for at se, hvordan det nu så ud, da jeg pludselig faldt på vejen til klittoppen over et menneske,

som lå ubevægelig henstrakt der i sandet. Det var en ung mand på nogle og tyve år, der uvilkårlig bragte mig skildringen af St. Blichers tater i levende minde. Hans store, rødbrune hesteøjne målte mig underlig sløvt gennem sanddisen. Vadmelsbukserne var smøget op til midt på låret. Han havde hverken vest eller trøje på, og gennem åbningen foran i den lasede skjorte føg sandet ham ind på det bare bryst. På hovedet havde han en gammel kasket og i hånden en kæp med en blank jernpig, der så ud til nylig at have været i nær berøring med tangen. Han holdt mig rimeligvis for en toldbetjent og syntes foreløbig ikke oplagt til at føre nogen videre samtale. Det var først efter, at vi havde siddet eller rettere ligget i sandet nogen tid og skotet til hinanden under havets hånende spyttten og vekslet nogle ligegyldige ord, at han efterhånden blev lidt mere medgørlig.

Stakkels fyr! Det var undskyldeligt nok, om han under forhold som de nærværende et øjeblik kunne tabe mælet. Han var søn af en af de elleve fiskere, som i 1863 druknede her ude med en havbåd og efterlod sig ni enker og fem og tyve børn. Farbroderen var året i forvejen „også bleven der ude“ tilligemed syv andre. Hans lig var, ligesom „en andens“, ikke engang kommet i land.

„Mener De Deres faders?“

Han svarede kun med at trække kasketten ned over øjnene. – Moderen var også død, og han havde fire brødre, hvoraf de to var på ålefangst oppe i Limfjorden. De andre „tjente“. De havde ingen lyst til søen, så lidt som han selv. Nej, så ville han da hellere blive ved med at passe kvæget – „det åd én da ikke“.

Jeg spurgte, hvad han brugte den pigkæp til.

Å, han gik undertiden og „bjærgede“ lidt, når han kunne komme af sted med det. Men opsynet var jo „lovlig skrap“, og det var desuden blevet „ren skidt“ med strandingerne der på kysten i den sidste tid. Ja, det var måske ikke rigtigt at sige det, men alligevel: De mange fyr-tårne, de havde fået dér på kysten, „var en rigtig ulykke for fattigfolk“.

Jeg tøvede der endnu en stund, efter at han koldt havde rejst sig og var blevet ligesom hvirvlet bort af blæsten. De hårde vilkår, hvorunder menneskene lever her ude, giver anledning til eftertanke. Uvejret syntes dertil netop nu på sit højeste. Solen var gået ned, og belysningen et øjeblik i den mest skrigende forståelse med det oprørte hav. Hylende, absintgrønne kastede søerne sig i stormløb ind imod land. De højrøde skybræmmer ude i kimmingen tog sig ud som flammende svøber, der piskede deres rygge. Det knagede og bragede i det ulykkelige vrage. Hele forstranden var som et uendeligt, frådende skum, hvorfra der føg tusinder af fjerbolde op over klitterne. Nu og da dukkede en skikkelse frem i havstokken bag et slør af havstænk og fygende sand for at få fat i et eller andet svømmende vragstykke. Efterhånden sænkede halvmørket sig over alle enkelthederne. Kun nu og da rejste der sig noget uhyggeligt, spøgelsesagtigt derude som af et blågrønt svælg med stigende skumspræt til alle sider. Det løb én koldt ned ad ryggen, og man mindedes uvilkårlig sagnet om kraken, det gamle søuhyre, der i årtusinder har levet på havets bund med en undergået verden på sin ryg og kun nu og da må op over havfladen ligesom hvalen for at få luft. Det var brådsøerne, „de rigtige brådsøer“, som fiskerne kalder dem. Det var, som om de ville hævne sig på vraget, da de ikke kunne få noget bytte af menneskeliv. De nærmer sig det en efter anden og kryster det i favnen for omsider at rive det bort med sig. Snart er det ude på dragsugen og snart oppe på stranden. Frem og tilbage! Frem og tilbage! Brag på brag, og hele skonnertbriggen er omsider spaltet, radbrækket og sønderslået i ti, tyve, ja tusinde stykker, der kastes ind imod klitterne som fodangler og spillende terninger.

De fleste af fiskerhytterne her ude på Harbørene ligger tæt inden for diget, og det var rimeligvis uvejret, som den ovennævnte aften havde kaldt en del af beboerne udenfor.

Det var just ikke noget fornøjeligt optrin, som foregik der i læ af klitterne – skønt det begyndte under alle de tilstedeværendes latter.

Udenfor en af de tarveligste hytter gik en gammel, gigtsvag og haltende mand – der dog vistnok den dag havde set lidt for dybt i flasken – og eksercerede med en fjorten års dreng, almindelig bekendt under navnet „den fjolled“.

„Nå – ka’ du ett ta’ æ madpues til dig?“ råbte han og slog drengen på maven, så at han skreg derved. „A har tjent båd’ kongen og general Wilster, så du må pinnedø’ lyster’ mæ, Jes!“

„Ja, de’ er rigte, lille Kræsten Link“, råbte moderen, der sad astmatisk hivende i træstolen, som hun efter sigende aldrig forlod. „Se kun til, at du ka’ sætt’ mæ lidt skik o ham! A blywwer jo ejsen nødt til at send’ ham øwwer til æ ideoter, det skarn“.

Her slog drengen pludselig en kolbøtte med et højt hvin og løb på både hænder og fødder hen i den nærmeste grøft.

„Herrejesses! Nu får han ’et vist igen!“ skreg moderen vildt, idet hun vendte sig om imod et andet hulkindet og aldrende fruentimmer, der sad tavs, foroverbøjet på grøftekanten ved siden af sin mand. „Wår ’et ett netop såd’n, han teed’ sig, den gang Tøger, jer søn, han drowned’? Herrejesses! A glemmer ’et aller! Og nu er ’et dog så læng’ sinn. A wår lig’ kommen her hjem fra æ strand med mi’ mand. Vorherre være lowwet, at han dog bløw reddet! Så kommer han løwwend, æ dreng, og skriger – a ka’ hør ’et endno – uh! Får og muer, nu drowner de! Nu drowner de alle sammen! Jywwer drowner, og Eske

Geem en Thyborøn kanal.

drowner, og Hannes drowner, og Tøger drowner – og hwa de hid, alle de arm', ulykkelige mennesker. Å, Gud hjælp' wos! Så vild som han teed' sig. Slåw han ikke ræt æ huwwe nier imod æ stjengul som en gall tyr! – Og hwa' kun' a hjælp' ham? – Hu! Herrejesses! A ha'd jo knap endno få't mi sølle mand i æ klejer. Ja, for de ha'd jo alle sammen smidt æ tøj, de stakler, for at prøw', om de dog ikke til sidst kun' swøm' i land, li'som mi mand. Hu ha! A sjer dem – a sjer dem endno, som de sidder der i æ båd og skriger. – Å, Gud hjælp' wos! Gud hjælp wos, lille bø'n, for de' wæest!“

Tavsheden blev uhyggelig, da konen havde talt. Men, hvad der var det mest pinagtige, var dog drengens latter, mens han hoppede omkring henne ved grøften og rev brændenælder op. Kvinderne listede sig efterhånden bort, nogle af dem havde allerede båret moderen ind i hendes stol, og kun mændene blev tilbage. Da faldt talen atter på Tøger. De gamle syntes et øjeblik uenige om, hvor det var, hans lig var drevet i land – da nærmede sig den fjollede og bragte pludselig dem alle til at tie, idet han hviskede: „Det var der opp' ved æ kanal. Og det var Grejs Kjærk, der fandt ham. Han lå mellem æ risknipper ved den stuer høfd. A såw nok, da de pakked' ham nier i æ kist', hvor fæl han så ud. Men det kan vær' det samm' – for a trowwer nok, at han nu har 'et bejer end vi andr'“.

Han var efterhånden blevet kridhvid i ansigtet. Han var nok ikke så fjollet endda.

Der er et sagn, som fortæller om harbøøren, at han engang, da han var i havsnød, lovede Vorherre, at hvis han ville lade ham komme levende i land, ville han give ham et alterlys så højt som kirketårnet. „Ja, men så stort et lys kan du vist vanskelig få“, sagde en af kammeraterne, som var med ham i båden. – „Nå, så kan det også være det samme“, svarede den anden. „For når jeg først kommer i land, kan jeg jo altid gøre lyset så stort eller så lille, som jeg selv vil“.

Dette sagn faldt mig i tanken en tidlig morgen, da jeg kørte ud ad Thyborøn til med en velstående Harbøøre-bonde – thi Harbøøre har også sine velhavende folk. Jeg havde boet hos manden ikke så kort en tid, og ingen ørkenboer kan være mere begærlig efter at spørge den vejfarende mand om nyt, end denne lille, klarøjede kystbo allerede fra begyndelsen af var efter at erfare, hvad jeg egentlig „førte med mig i posen“. Det var åbenbart, at det, som han allernødigt ville have, jeg skulle være, var – missionær!

Jeg ved ikke, hvorfor man i reglen øjeblikkelig bliver spurgt både på Holmsland og Harbøøre, om man er missionær – en rejsende fiskehandler lagde rigtignok lidt betænkelig til: „Hvad vil De ellers imel-

lem de folk?“ – men vist er det, at min skikkelige vært næppe havde fået mig bænket ved siden af sig i sofaen, før han inderlig gudhængiven foldede hænderne og tiltalte mig med et forskende blik fra øjekrogen: „Å ja – gudskelov, at man dog kan se folk en gang imellem! Og gudskelov, at man dog har alle de rare og gode missionærer, der så kristelig tager sig af en! Skønt jeg må jo rigtignok sige – uden al fortrydelse – det er farligt, så mange penge, de koster os“. – Han talte naturligvis jysk.

Jeg kunne ikke godt lade være med at smile, og det lettede ham åbenbart. Hvorfor ville jeg også lægge manden på pinebæk? Jeg tilfredsstillende hans videbegærlighed og spurgte ham, om han virkelig var så glad ved missionærerne.

„Jo-o! – Ja, det vil da sige – sådan med måde. En må jo se at holde sig gode venner med både dem og Vorherre. Ja for, desværre! „sikkankanier jen“ – det kan de. Jeg så det for nylig med min egen broder. Og det tør jeg vel også nok sige, siden jeg mærker, De ikke er nogen skriftlærd – havde vi ikke haft så mange af de velsignede mennesker løbende her i fjor, så lå min salig kone nok ikke der, hvor hun nu ligger med næsen i vejret. Nej såmænd gjorde hun ikke det“.

Han tørrede øjnene – i det mindste tilsyneladende – og fortsatte lidt efter om den ovennævnte broder: „Jo, ser De, han kom for skade engang at sige, hvad jeg vil kalde et par ærlige ord til hans velærværdighed, præsten. – For resten var det ikke her i sognet, vil jeg dog lade Dem vide. – Men tror De, at mennesket fra den tid af kunne komme til alters med sin kone? Nej, fanden skal hente mig, om han kunne. Men se så fandt jeg alligevel på råd. Ja, for en skal jo da hjælpe sin broder. Elsker eders brødre! Og værer snilde som slanger og fromme som duer, står der jo i skriften. Ja, for vi må jo kunne vor lærdom! Begribelig! – Er det nu værd, bitte broder, siger jeg til ham, at tage dig det så nær? Eller at rejse børster for det? Fanden skulle lade sig indkvartere i det sorte helved, når han kan komme i himme-

rige for så lidt! Gør du som jeg og søg ved lejlighed at gøre dig behagelig på højere steder med enten et par snese torsk eller også et stykke ribbensflæsk. Så går det pinedød nok! – Hvad det begribeligvis også gjorde. – Se, hvad siger De nu til det?”

Det er vanskeligt at sige noget i en sådan sag. Måske dog dette, at vedkommende „på højere steder“ må tage sig i agt og ikke undlade at være på deres post. Det er meget muligt, at de mener det oprigtig med deres hellighed, og det kan jo også nok være, at der er en ikke så lille portion hedenskab i klitbondens tro – den er snarest en skæbnetro, affødt af de ubarmhjertige vilkår, hvorunder han i reglen lever – men man bør alligevel være varsom med at skille bukken fra fårene. Thi er først bondens mistanke vakt eller hans „fidus“ til helligheden rokket, er vejen fra snilde til snedighed ikke lang, og det vil da vist snart være forbi med den gode vestjyske ærlighed.

Thyborøn, hvorefter den nuværende kanal har fået navn, er nu den sidste af de ovennævnte byer, der tidligere fandtes på tangen. Man kan måske passende sige om den, at den er en fremskudt energisk udholdende forpost for Harboøre med hele den tilgrænsende landstrimmel imod havets og kanalstrømmens uophørlige angreb oppe fra nordvestsiden.

Mærkeligt nok hører Thyborøn ikke til Ringkøbing amt således som Harboøre, men derimod til Thisted amt. Grænseskellet er pælediget lidt sønden for byen. Hvad der ligger syd for dette, kaldes Harboøre Tange, med undtagelse af halvøen ude i øst, der hedder Rønland og endnu har 1 gård og 11 huse med 67 indbyggere, hvorimod byen Nørre Langøre, der indtil for omtrent tyve år siden havde 3 gårde med 6 tønder hartkorn, nu ikke findes mere.

Det var her ude på vejen til Thyborøn, min ovennævnte vært kørte mig frem i den bevægelige, store sandørken, hvor man endnu hist og her så spor af flodvandet, som havde været deroppe om natten.

En højst mærkelig rejse derude imellem fjorden og havet – næsten som på selve havbunden! Der var noget så elektriserende både i luften og ved omgivelserne, at man havde ondt ved at holde sig rolig på vognen. Masser af strandfugle for hen over ens hoved. Marehalms-totterne på de lave klittoppe ude imod vest så ud som koraller i en stille sø, og på de mindre sanddyner eller „knopper“ rundt om imellem vandstrømmene lå skaller af søpindsvin, muslinger og blæksprutter kastet op i tangen ved siden af havalger, snegle og orme. Længst borte i retning af Thyborøn gled et skib tilsyneladende lige fra fjordvandet ind over sandhavet, medens „Agger Bjerge“ kom til syne i baggrunden, og over det alt sammen hvævede morgenhimlen sig så jomfruelig skær og rødmende, som om det endnu var i skabelsens første stund.

Vi lagde vejen om forbi marketenderiet. Det var en stor, forfalden barak, som på den tid gav lidt over hundrede hofdearbejdere ly. De var endnu ikke gået på arbejde, og sangen nåede ud til os fra både vinduer og døre i den tidlige morgen. – Hvilket syn, da vi trådte derind! Halvnøgne kroppe og solbrændte, grinende ansigter. Påklædning i almindelighed. Kaffe- eller punchedrikken blandt de allerede færdige, slagsmål på sengestokken, indblanding af politiet, hjertelig omfavnelser, trumfen eller dundren med næverne i bordet fra et par lidenskabelige kortspillere, hujen og hvin. – Et kvarters tid efter så jeg dem ved arbejdet. Det var helt ude ved havet. Nogle kørte sten op, og andre gravede sand. Store tønder med cement blev rullet frem, der lavedes betonblokke, og længst ude, hvor havskummet sprøjtede, og bølgerne tit slog over dem, stod de modigste ved rambukkene og rammede pæle ned – alt imens sangen på de forskellige tungemål hørtes rundt om til akkompagnement af dampmaskinens taktfaste slag.

Min vært blev utålmodig, og jeg måtte lystre hans vink. Thyborøn dukkede allerede frem som en lille teltlejr i ørkenen. Solen begyndte

at brænde, og det sved til hestene. „Farvel, hr. ingeniør! Og på gensyn ved hoffet – det vil sige i Thyborøn!“

Thyborøn, der, da kanalen åbnedes, havde over 20 huse, har nu ikke mere end halvdelen. I 1849 havde den 36. Dengang var her 60 køer. Nu er her kun 1, der skal give mælk til 70 mennesker. Af en eng, der for omtrent tredive år siden gav sin besidder 13 læs hør, er der nu ikke spor tilbage. Og der, hvor Mads Sørensen, „kongen på Thyborøn“, som en fjorten års dreng gik og vogtede får, lå allerede i 1864 et par tyske krigsskibe og ventede på to danske skuder, som var taget dagen i forvejen oppe i Limfjorden. „Men så kom, pinedød, nok så kønt mutter hav og fejed' prøjserne væk!“

„Ja, det er løjerligt nok, som det kan gå til“, fortsatte den gamle, uforlignelige „konge“. „I mine unge dage var byen her en ø. Limfjorden, skal jeg sige Dem, havde været så god på den tid at sende os et par små ekstrasjorde her ind, som flød sammen i en å her omme i vest. Nu har havet taget både åen og landet, der lå udenfor den. Og hvad er der blevet af det øvrige? Ja, det ser De selv. En sandbanke – ikke andet! Nå, der er jo altid det gode ved det, at man på den måde er kommet himlen en tre, fire fod nærmere, end man tidligere var det. For resten er det snurrigt nok sådan en gang imellem at lukke hukommelseskisten op og se, hvad der er blevet tilbage i den fra gammel tid. Sådan husker jeg endnu tydelig, da vi havde stormfloden i vinteren 1839. De stakkels mennesker der nede i Nørre Langøre sendte mig bud, at de var i en skammelig fare, for søen havde allerede revet det meste af tangen væk. Skønt der ikke var andet end hav at se rundt om – og bister var hun s'gu! – syntes jeg dog, jeg måtte ned at se til at redde de stakler, såfremt det lod sig gøre. – Nå, jeg kom da også omsider lykkelig og vel ud på den her dæmning eller de her klitter, hvad man skal kalde det. For noget kratteri var det. Men sø var der nok af. Det var såmænd synd at sige andet. Det havde været noget for Dem, min go'e københavner, at få sådant et styrtebad. – Nå, jeg

sjokkede jo så småt der nedad og var da også så heldig at få en halv snes mennesker „ekspederet“ om bord i en båd og en del andre på en vogn. – Nu må I, pinedød, tage fat på årerne, siger jeg, og det alle mand! Så følger vi andre bag efter med vognen. – Men hvor skulle vi køre? – Jeg gik foran vognen den samme vej, jeg var kommet. De stakkels bæster stejlede og fnyste. Jeg var så bange for, at de skulle brække benene. Nå, ellers gik det såmænd ganske tålelig lige til det sidste. Men hvad sker så? Jo, det skal jeg fortælle Dem. Lige i det samme jeg nok så rask på det vil svippe over den her skidte å, bliver jeg lige godt revet væk af både vejr og strøm og kommer langt pokker i vold ned ad æ Limfjord, indtil jeg så rent uforskyldt tumler lige imod en bank' og mærker, at det nok ikke er det bare vand, der bærer mig. – Ja, jeg trod' såmænd endda så vist, at jeg den gang skulle ha' været neden om og hjem. – Men hvor de skreg, de stakler, da de så, hvordan æ strøm dansed' keraus med mig ned ad æ fjord! – Ja, det er en hovro, sådan en gang imellem at mindes de gamle historier“.

Prægtigere fyr har jeg ikke kendt.

Her er en anden af hans fortællinger, der kom frem, da talen var om den lange vej, som thyborønerne har over fjorden til deres sognekirke.

„Jo, ser De! Det var en gang, da vi havde stads her i Thyborøn. Der skulle være guldbryllup, og bruden og brudgommen ville da så grumme gerne i kirke ved den lejlighed, eftersom det nok var længe siden, nogen af dem havde været til alters. Jeg tror nok, at morlille allerede havde fyldt de 80, og da manden ikke gav hende synderlig efter, i det mindste ikke med hensyn til alderen, var der jo heller ingen rimelighed for, at de havde så farlig mange år igen. – Nå, jeg sætter så naturligt parret over i min båd. De kan nok tænke Dem, at de var i stiv puds. Vi andre var det da også. Vi var lige fjorten med store og små. Og da vi gerne ville ha', at de her gamle kærestefolk skulle have det lidt mageligt den dag, havde vi med stort besvær, og uden

at de vidste det, skaffet en karet til veje, der stod og ventede nede ved stranden for at køre dem op til kirken. – Bruden, der var den allerførste i land, så meget forundret på den her karosse med de bløde hynder. Det var hende nok ikke rigtig klart, hvad sådant et stykke lake-ret hus skulle bruges til. Hun satte knoerne ned i sædet, så det sa' hup, hop! – „Hwa' er det for en vateret tingest?“ slap det så omsider ud af hende. – Jeg havde naturligvis min nød med at gøre hende det begribeligt, men endelig fik vi da hende og manden op i kareten. Men hvad sker? Jo, vi havde såmænd aldrig så såre fået fartøjet i gang og et lille stykke op ad den ujævne vej, før hun åbner vogn døren og nok så nydelig springer ud midt under kørslen. – „Nej, lille folkens“, siger hun, „de' her blywver mæ for grow. I må da heller ett trow, at a la'r mæ såd'n trækk' omkring o mi brylupsdaw. Tvi for Fanden! Det er jo, som en bløw trimlet rundt i en sengedyn'“. – Og så trækker hun pinedød både strømper og sko af og løber barbenet foran os andre op til Vestervig kirke“.

Hvad der især gør sejladsen over fjorden besværlig for thyborøn-erne som for kanalfarerne i almindelighed, er de mange sanddyner, der findes her i strømmen. En af de farligste iblandt disse er Sælhundeholmen, der ligger tæt inden for kanalen og strækker sig så langt ned i sydlig retning, at den først lader fjorddybet åbent omtrent midt ude mellem Thyborøn og Rønland. Der er derfor også bevilget en sum på 65.000 kr. til tilvejebringelsen af et dampskib, hvis opgave det skal være at mudre sandet op og i det hele regulere strømløbet inden for kanalen. – Sejladsen gennem Thyborøn Kanal begyndte, så vidt vides, i 1868 og har senere stadig været i tiltagende. Det hedder, at kanalen allerede skal være befaret af over 10.000 skibe. Den har for tiden en bredde af 3000 fod og er gennemsnitlig 19 fod dyb. Naturligvis har den voksende strømgang efterhånden betydelig udvidet mundingen og bortskåret meget land. Et stenstrøg i havbunden, der går lidt vesten for Ferring sø og stadig fjerner sig fra landet i retning mod nord,

betegnes endnu af fiskerne som den tidligere kystlinje. Det er derfor også, som ovenfor antydtes, her oppe på det nordvestlige hjørne af tangen, man arbejder allerkraftigst på at sikre kysten.

Jeg spurgte Mads Sørensen, om han for sin part troede alvorlig på høfdernes nytte.

„Jeg tror ikke, at de go'e folk magter at stille noget op for den sø, vi har herude“, svarede majestæten hovedrystende og fortsatte så polisk: „Men hvad – det har jo ingen nød derfor. Når nu alle de her nymodens politikere kommer til magten, skal De se, får vi nok æ Vesterhav tromlet“.

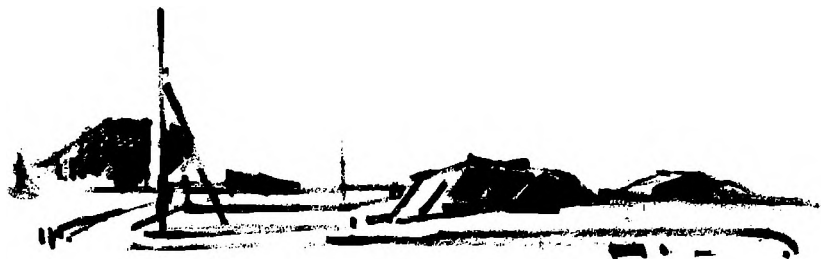
„Og De tænker aldrig selv på at flytte op på højlandet?“

„Nej – skal jeg flytte, vil jeg hellere flyttes endnu højere op. Jeg bliver gående her, til Vorherre kalder mig“.

Således er denne konge blandt alle klitbønder og redningsmænd på vestkysten. Det er nok umagen værd at gøre rejsen hertil for at se ham sidde i kredsen af sine børn og børnebørn og „klude sejlene“, medens han ærlig og prunkløs fortæller sine oplevelser – bedrifter, for hvilke mangan veritabel konges vil blegne. Det er ikke om sin egen fortjeneste, han fortæller – han holder ikke af at rose sig selv, så lidt som han holder af at vise sine ordener og medaljer frem. Hans gæstfrihed er ubegrænset, trods de beskedne vilkår, hvorunder han lever. Hans hus har været gæstet af både høje og lave, og han sender med den største ugenerthed hilsener til både fyrster og ministre. Der var en gang tale om, at han skulle være embedsmand – jeg tror, inspektør for redningstvæsenet – men da det kom til stykket, strandede det nok på, at han ikke kunne skrive – det forstår sig – i kancellistilen. Imod sit tyende er han lige så jævn og vennsæl som imod sine øvrige undergivne, der alle er enige om at give ham den ros: han er i nødsfald den første, som møder ved stranden, og den sidste, der forlader den, så længe der endnu kan være tale om at redde et menneskeliv.

Derfor kan rygten om en stranding der oppe aldrig nå mig, uden at jeg mindes „kongen på Thyborøn“. Jeg ser ham da for mig derude ved forlængelseshøfden i nærheden af hans hjem. Trods oldingsalderen er han endnu i sin fulde manddomskraft, og med sit faste blik stirrer han gennem sandflugten ud imod søerne, der grådig kaster sig hen over det strandede skib og brøler efter rov. På sin højre hånd har han sønnen, der uagtet sin storslåede vækst ser ud som en undermåler ved siden af faderen, og på sin venstre naboen med hans ikke mindre herkuliske sønner – foruden hustruen og svigerinden, den lange „ka' fut“ eller „dampskibet“, der i nødsfald kan gøre tjeneste for både vogn og skib eller jernbane og fare tungtbelæsset hen over sandhavet „ret som nowwen lokkemotiv“. Havet dundrer, så man ikke kan få ørenlyd. Bølgerne kaster skummet helt ind over diget. Det er, som om klittangen vakler i sin underste grundvold. Plankerne i høfden løsner sig og kastes som umådelige spidskugler ind imod stranden. Redningsmandskabet, der nylig er ankommet, viger tilbage eller hvirvles over ende af blæsten. Gennem havstænket tager de sig ud som en dyngge sorte skarnbasser, der kravler der i sandet. Et øjeblik synes det, som om søen vil sluge dem alle. Kvinderne hylér, hustruen klamrer sig til manden, moderen griber efter sønnen. Den ene trækker den anden bort; men endnu står Mads Sørensen oppe på høfden med tovet og raketapparatet i sin hånd. Han vil ikke bort, thi der lyder menneskeskrig derude, og jeg hører ham endnu sige:

„Jeg viger ikke, førend jeg bliver flyttet højere op“.

Fra århundredskiftet

Den meget produktive C. C. Clausen – historiker, rigsdagsstenograf, tidsskriftredaktør, dagbladsjournalist og rejselivsekspert – påtog sig som nævnt i forordet at beskrive hele Jylland i „Danmarks Land“, og det spores tydeligt, at han selv har oplevet alle de lokaliteter, han skildrer. Bemærk bl. a. hans beretning om den farefulde nedfart fra jernbanestationen i Lemvig til den gamle bydel!

Mod vest, langs søndersiden af Nissum Bredning strækker sig et højedrag med lermuldede og frugtbare jorder, tæt besatte med gårde. Og munkene og nonnerne har også fundet herop, idet der i en ådal lå et benediktinemonnekloster, *Gudum Kloster*. Men hvor landet falder mod syd, bliver det til store heder, *Kronbeden, Klosterbeden*, og staten har fra 1880 begyndt at plante.

Hovedbyen i dette nordvestlige hjørne af Ringkøbing amt, i Skodborg og Vandfuld herreder, er *Lemvig*, den bedst gemte by i landet. Man må helt hen til randen af de høje bakker, der omgiver det inderste af Lem Vig, for at få øje på byen. Jernbanestationen ligger med en lille forstad et hundrede fod oppe på en bakke, og derfra går vel den stejleste kørevej ned til selve byen. Kommer man en aften i mulm og mørke med Vemb–Lemvig-banen, kan man i hotelomnibussen få den mest nervepirrende køretur. Selv en ret modig mand sidder med livet i hænderne, sådan svinger og drejer vejen, man tager uvilkårligt for sig, thi nu går det sikkert ud i det tomme rum. Og kuskene har ydermere den ærgærrighed at komme først hjem. Denne køretur er den kraftigste, for livet varende erindring om Lemvig.

Den næste morgen ser man, at det er en kønt og ejendommeligt beliggende by. Bakkerne giver en egen lunhed, der er lunt og koseligt som i en dragkisteskuuffe. Og kommer man til vejrs, er der den frieste udsigt over den lange, smalle vig. Den har givet byen navn sammen med byen Lem oppe i bakkerne mod øst, det nuværende Nr. Lem. Byen nævnes allerede i 1234, men til trods for sine 700 år har den ingen historie udover nogle brande og stormfloder. Helt op til vor tid var det en ringe by, i 1801 havde den kun 375 indbyggere. Men i de sidste år har den været i rask vækst, fra 1890 til 1901 steg dens indbyggertal fra 2413 til 3207, hvilket er mange procent. Der er nemlig gode jorder heroppe, også vesten for byen. Vandfuld herred, ud mod havet, er Ringkøbing amts frugtbareste, med kun $13\frac{3}{4}$ td. ld. på en td. hartk. Gennemsnittet er ellers i dette amt 45 td. ld. Selve byen ligger på en smal landtange mellem vigen og en bagved liggende sø, der sikkert en gang har været det inderste af vigen.

Yderst ude på den søndre Limfjordstange ligger *Thyborøn*, en gang en bonde- og fiskerby bag skærmende klitter, nu en lejr, en fremskudt post, hvis officerer er vandbygningsvæsenets ingeniører, hvis soldater er høfdearbejderne, og hvis fjende er havet. I 1849 var der 60 køer der; om der endnu skulle være en ko, der frister livet ved tørt og stridt græs, skal være usagt, men så må det være en lignende halvt militær ko, som de russiske kosakpatruljer kan have med sig på en langt fremskudt post, for at give en smule mælk. Thi dette er nu kun en lejr. Den har sit vagttårn i det rødmalede stillads, der er rejst ved ingeniørboligen, derfra kan man overskue hele kamppladsen, havet, tangens buede kyst mod kanalen og fjorden.

Så svag og lav, så afmægtig som denne sanddyngse ser ud, der strækker sig mod nord og syd, nogle småklitter, nogle diger, nogle flade, hvide marker, som havet ved højvande sagtens kan sætte ind over. Og så nogle korte, stumpe spyd, som det lave land stikker ud mod den

overmægtige fjende, nogle mørke pælerækker, der kommer til syne, når havet drager bølgen tilbage, nogle firkantede blokke, undertiden i rad og række, undertiden spredte uordnet, omhvirvlede af det hvide skum. Det er de berømte hofder.

Vi har under vor omtale af Agger – og Thyborøn hører til Agger sogn, uagtet det ligger sønden for kanalen, det gamle amtskel mellem Thisted og Ringkøbing amter var det såkaldte pæledige lidt sønden for Thyborøn – skildret, hvordan man naturligvis ikke bygger hofder til millioners værdi for at værne disse golde, sandede egne, men for at beskytte engene og byerne ind langs Limfjorden mod de oversvømmelser, der ville blive følgen, hvis Vesterhavet brød sig en milebred munding ind over den smalle tange. En hofde er et værk af betonblokke og sten, lodret på kysten, for at hindre strømmens bortskæring af landet. Det, der tager af landet, er nemlig ikke så meget havets brusen lige ind på kysten, det er mere strømmen, der går langs kysten og røver. Den lodrette hofde bryder da strømmens magt, bag den kan sandet lægge sig i leje i det roligere vand og yderligere forstærke modstanden. Man havde anvendt den slags værker med held i Holland, og i 1875 begyndte vi på sikringen af vestkysten fra Bovbjerg-egnen i Ferring sogn op til Agger. Vi har endnu ikke gennemført den oprindelige plan fuldtud, og der har stået stor strid både, om det i det hele taget var til nogen nytte at bygge hofder, om man i det hele kunne stå havet imod, og om hvordan man skulle bygge dem. Havet har vist sig stærkere, end man troede, man har derfor måttet prøve sig frem og betale mange og dyre lærepenge.

Hofderne, der i reglen er en 300 fod lange, ligger halvt i land, halvt ud i havet. De må indefter have en forsvarlig rodende, for at havet ikke skal underskære dem, tage landet bag hofden. I begyndelsen byggede man væsentlig hofderne på den søndre tange af støbte cementblokke, men de sidst anlagte hofder oppe ved Agger er dannet af store søsten, som man fisker op ved Hirsholmene ud for Frederiks-

havn. De mægtige pælerader skal væsentlig tjene som skinneunderlag, hvorpå tipvognene med de tanggroede sten kan køre ud. De styrtes så i havet til begge sider og danner et bedre værn end cementblokkene. Rodenden af høfden støbes som én mægtig cementblok. En høfde koster i anlæg en 80.000 kr., men reparationerne er ofte betydelig dyrere end anlæget. Det er derfor millioner, der er sat ind på kampen mod havet.

Havet bruser om Thyborøn, vinden pisker og hviner, hvidt og blegt er der, en lille samling huse og oplagsskure, skilte ved en ørken fra andre menneskers boliger, og dog er der hundred fold bedre herude end inde på den mørke, triste hede, mandigere, stærkere, friere, skønnere, og det røvende hav er en værdigere fjende end den kvælende småtyran, lyngen.

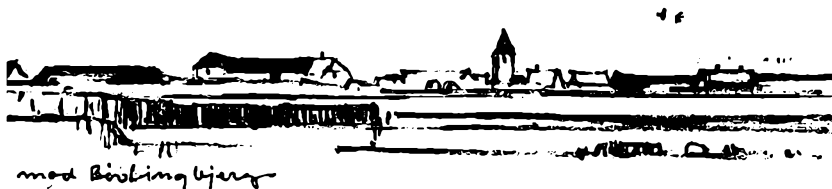
Sønden for Thyborøn strækker *Harboøre sogn* sig et par mil langs havet, optagende den søndre Limfjordstange. Dets grænse ind mod landet er den sørække, der begynder med *Ferring sø* lidt nord for Bovbjerg og fortsættes mod nordøst med småsøer og engdrag op til Limfjorden ovenfor Hygum sogn. Ned mod dette lave drag falder landet med bratte skrænter, det er øjensynlig den gamle kystlinje fra tiden, før tangen dannede sig tværs over Limfjorden efter de samme love, som tangerne udenfor Ringkøbing Fjord og Nissum Fjord. Denne tange har oprindelig været langt bredere, den har vel så nogenlunde gået i en lige linje fra Bovbjerg, det vil sige et Bovbjerg, der lå langt længere ud i havet end det nuværende, op til det nu helt borskyllede Aggerbjerg. Det er strømforholdene, der i forening med landets hævnning har skabt denne tange, men det er jo så, at når kystlinjen forandres, virker det tilbage på strømforholdene, og vi ser da havet tage igen, hvad det gav.

Vi har allerede skildret, hvordan havet har taget mod nord i Agger sogn, og vi har ganske den samme nederlagets saga at berette fra Harboøre, stormfloder, oversvømmelser, gennembrud, klitter og sand, hvor

der før var agerjord, endog skove. Ved året 1558 må præsten i Harboøre flytte „formedelst havgange og sandflugt“. Og fra nu af falder meldingerne om stormfloder, oversvømmelser og gennembrud rapt efter hinanden, 1566, 1572, 1586, 1624, 1717, 1720, da næsten hele sognet stod under vand, 1818, 1825, 1839, 1868, 1874, og det er dog naturligvis kun de store sammenstød mellem hav og land, vi får noget at vide om, den dagligdags beskæring af landet, mindre skader og oversvømmelser rygtedes ikke ud over sognets grænser.

Og sognet selv var ret ubekendt. I den store rejsehåndbog, som foreningen „Fremtiden“ udgav i 1871, og som, trods sin ælde, endnu er den bedste ledsager på en tur gennem vort land, omtales lige i forbigående under skildringen af Limfjorden „Harboøretangen, ud for hvilken hyppige strandinger“. Sognet nævnes ikke. Nu er der vist ikke en skoledreng, der ikke kender Harboøre, det har endog givet navn til en vis art af streng og mørk religiøsitet.

Omslaget kom på en sludfuld novemberdag i året 1893, da 23 druknede fiskere lagdes i en fællesgrav, og en præst holdt en begravelsestale, der skurrede i de ører, der endnu gemte lyden af de druknedes skrig. De, der skildrede denne begivenhed, fik af egnen derude det mørkeste indtryk. De fleste kom på åben vogn fra Lemvig. Det havde sneet om natten, nu tøde det, alt var sjappet og slasket, vejene var opkørte. Himlen var lav og mørk af truende skyer, alt var trist, grimt, fortrykt og fattigt. Og dernede i den åbne grav stod kisterne

mod Bøblingbjerg

Klitthos ved Vesterhavet.

på rad. Og hører man senere Harboøres navn, er det, ligesom det mørkner, som synker himlen, som bliver alt gråt og grimt og vådt, der ligger en klang af død og mørke og nød i det navn.

Indtil man en gang selv kommer derop og ser, at det er helt anderledes. Sognets hovedby ligger på en slette omkring kirken. Den gør slet ikke noget trist indtryk. Det er naturligvis ikke gode jorder, men de er mange steder i Jylland værre, der findes i sognet 191 heste og 1086 stykker hornkvæg. Landbruget giver ret ordentligt, og der sidder på flere gårde folk, der efter vestkystforhold må kaldes velhavende. Der svares i Harboøre sogn over 20.000 kr. i kommuneskatter. Også flertallet af fiskerne må siges at sidde ret godt i det. Men det er også, næst skagboerne, vestkystens driftigste og dygtigste fiskerbefolkning. De sværmer på deres fiskertog ud over alt, hvor der er noget at fange, ind i fjorden, over i Kattegat, helt ned til Lolland-Falster. Og spørg efter Harboøre-kutterfiskerne nede i Esbjerg, og man får et svar som dette af en havneembedsmand dernede: „De er hellige, de fisker ikke om søndagen, men så hænger de også i de søgnedage som nogle rene s . . . . .“ De rejser ud med deres kuttere i marts og kommer undertiden først hjem til stadighed ved juletid. Og de danske bønder har ikke med større energi og omsigt foretaget forandringerne i deres bedrift end den, hvormed fiskere nu går over til motordrivkraft i deres både. Der er ikke få, der netto tjener en 1600 kr. om året, og under 1000 kr. kan en fiskerfamilie ikke leve, som den nu en gang er vant til. Man overraskes over de summer, som man i kolonial- og manufakturbutikkerne i Harboøre får opgivet på en fiskerfamilies årlige forbrug. Landarbejderne ind over landet har ikke råd til nær så meget. Men det er som sagt også dygtige og flittige folk, der tager et godt tag for føden.

Og sætter livet ind derpå. Men forresten er fiskeriet mærkværdigvis nok ikke så farlig en levevej, som man skulle tro. Der er ganske vist i Harboøre sogn i de sidste 30 år druknet 60 mand, men deraf tager

de to store ulykker i 1893 og 1897, da Lilleøre redningsbåd kæntrede, de 38. Tilbage bliver 22, altså gennemsnitlig ikke én om året i et sogn, hvor op ad 700 mennesker, mænd, kvinder og børn, har deres føde af havet.

Det eneste virkelig uhyggelige sted på Harboøre er kirken, vist den skumleste kirke i landet. Den er lav, med et fladt, gråmalet træloft, men det, der især gør den så uhyggelig, så trang og mørk, er det mægtige pulpitur, der lige over stolene strækker sig langs kirkens nordlige og vestlige side. Kirken kan ved dets hjælp rumme en 4-500 mennesker, og den er altid fyldt, ofte til trængsel, men så er der næsten heller ikke til at ånde i det lave rum. Og uhyggen holder sig, når man atter træder ud af kirken, thi dér ligger på kirkegården, nord og syd for kirken, de to store fællesgrave med deres mindestene over de store ulykker i 1893 og 1897. På den for 1893 er der – med overmenneskelig resignation – hugget ind: Gud er kærlighed.

Ved nordenden af Ferring sø drejer vejen ud af det med høfder, diger og dæmninger værgede Harboøre sogn, og den går straks op ad over bakker. Man har fornemmelsen af at have forladt en usikker ø og atter at have det faste, solide land under fødderne.

Med ét ord kan man kalde landet ned over *Vandborg*, *Ferring* og *Trans* sogne for *Bovbjerglandet*. Her går frugtbare, muldlerede jorder lige ud til søen og havet og falder med bratte skrænter. Der er ingen klit mellem havet og agerjorden som ellers ned ad vestkysten. Der ligger gårde her på 8-9 tdr. hrtk., på 14, ja en enkelt har 27 tdr. hrtk. Helt ud til skrænten kan der stå tætte rugmarker og roer så store og saftfulde, som man næsten ikke synes at have set dem ovre på østerlandet. Det er en helt forunderlig ting en septemberaften i mørkningen at gå op mod Ferring badehotel og på højre side høre havet buldre, medens høstmaskinerne klaprer på venstre side af vejen. Hvis man ikke klarlig så maskine, karl og heste, kunne man være tilbøjelig til at an-

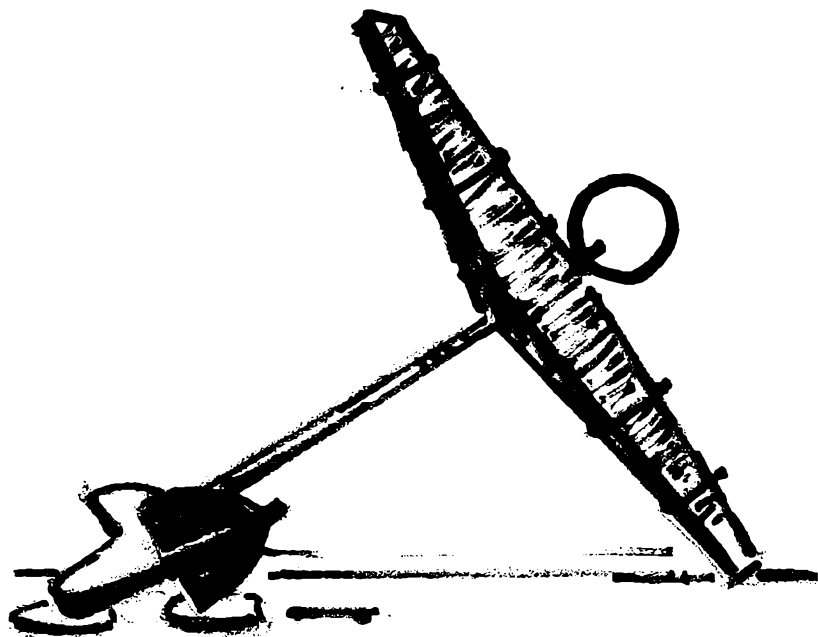
tage det for spøgeri, sådan bringes alle ens vestkyst-forestillinger i ulave derved.

Bovbjerg er en lerbakke af lignende beskaffenhed som de stejle skrænter, vi skildrede ved Rubjerg sønden for Lønstrup, ikke så høj som Rubjergknude, men dog mere voldsomt virkende med sine kantede og knudrede former, sine slugter og kløfter. Det går her som ved Rubjerg, broddet, der skummer mod bakkens fod og huler den, så de øvre lag styrter ned, frosten, der skørner, solen, der tørrer, alle tre mindskende landet. I det sidste hundred år er der vel gået en 600 fod bort. Der var i sin tid rejst en træmindestøtte til minde om Frederik VI, der et par gange var oppe ved Bovbjerg, men man måtte stadig flytte den indefter, alt som havet uden respekt for en enevældig majestæt tog af bjerget. Nu er træstøtten afløst af granit, og man har for et par år siden nord for fyret rejst en granitsten for en mand, der sikkert herskede stærkere over vestjydernes sind end selve kong Frederik, Christen Berg, der er født noget sønden for Bovbjerg på gården Sønderbjerg i Fjaltring sogn.

Havet er ved Bovbjerg lige så voldsomt som ved Agger, hvor Bovbjergs mindre og svagere søsterbjerg, lerbanken Aggerbjerg med dets kirke helt er slugt af havet. Og der er noget sært betagende i at ligge oppe på skrænten og se havet i pålandsstorm bryde mod bjerget, sprøjte op ad det, rokke ved en lerkolos, der sidder for fald, rokke og rokke, til kolossen styrter ned, og skum og stænk ryger helt op over bjerget. Der er kræfter i værk så vældige som intet andet steds. Og selv om man føler sig uendelig lille, ligger man dog trygt og ganske læt der oppe på skrænten. Thi der er det ejendommelige ved ens leje, at man selv i stærk storm ligger lige så lunt, som lå man i læ bag en klit. Når vinden nemlig støder mod bjergets vestside, tvinges den opad, og endnu flere alen over kanten fortsætter den sin vej lige i vejret, før den bøjer ind over landet. Det pisker og bruser oppe over ens hoved, men selv ligger man lunt og godt. Man har ikke den sam-

me trygge fornemmelse, når man har givet efter for pirrende lyst og vovet sig ned på den smalle bræmme fladt land ved bjergets fod. Thi havet kan pludselig rejse sig og skylle op ad bjerget, og det er ikke altid så lige en sag at klatre op ad de glatte lersider, hvor foden glider, og hvor håndtaget slipper. Man går overhovedet kun derned de sommerdage, hvor havet er slet, og vinden bærer fra, men selv da fornemmer man det som en mild leg med døden, omtrent som når man på et marked går i et omvandrende menageri foran løvens bur. Jernstængerne er vel nok stærke, men man har dog hørt, at løvens klo kan slå dem løse. Og i stormvejrskage, når Vesterhavsløven springer brølende ind på bjerget, er det så godt som den sikre død for de skibe og mænd, der kastes ind mod Bovbjerg.

Hede landskab.

Fra trediverne

Da H. V. Clausen planlagde sin store Danmarks-beskrivelse, valgte han en lokal mand til at skrive om Hardsyssel. Det var Markus Bjerre, gårdejer på Venø, født i Nr. Nissum og en af Bjerre-slægtens markante skikkelser. Markus Bjerre kom dermed i selskab med flere af Danmarks store forfattere, men i øvrigt havde han allerede slået sit navn fast som skribent med en lang række fine kronikker i „Politiken“. Det nedenfor gengivne viser ham også som en fremragende skildrer, der tilmed besad den kvalitet at kende sit emne indefra.

Hardsyssel er et stærkt og godt navn, som var godt på vej til helt at blive glemt af beboerne syd for Nissum Bredning; til gengæld blev det bevaret på Thyholm, hvor vi altid er blevet kaldt „haselboer“ (Hardsyssel-boere). Hardsyssels sydgrænse er Skjernåen, dets østgrænse Karup å, og mod nord og vest sætter Limfjorden og Vesterhavet skellet. Det har lige netop de nødvendige byer og af passelig størrelse: Ringkøbing, Herning, Holstebro, Struer og Lemvig; det har en gammel fiskerbefolkning langs kyster og fjorde, men er ellers et udpræget bondeland (og for så vidt er der mening i at lade en bonde fortælle om det). Det har hist og her nogle pletter god, frugtbar jord og opad mod Limfjorden en større sammenhængende strækning med ypperlig jord; men ellers gælder i høj grad det gamle ord om en bonde i Hardsyssel, at „den, der vil slide sig rig, han må ønske, at han var det“, for let er det ikke. Naturen har ikke ødslet med sine gaver heroppe, bøgeskove med drømme og drosler kender vi ikke, men des bedre de hylende storme af nordvest. Den snakkede alvor til vore fædre: „Kan du ro den tunge åre i bråd og brænding time efter time

og ikke vide, om det går til liv eller død?“ Eller: „Kan du svinge leen dag efter dag på de store enge som de gamle sletkarle? Kan du styre ploven, når den tvinges af de tommetykke lyng- og vidjerødder langt ude i heden, hvor man ikke som fynboen kan stikke ind til „vor mor“ hveranden time og styrke sig med et stykke flæsk og en tår gammeløl? Har du tålmodighed til at se din udsæd og din jord forsvinde i en rygende sky i forårsstormene, og kan du nøjes med en mager høst på din arme jord i håb om bedre lykke ad åre? Kan du stride dig frem mod vestenvinden på de lange, øde veje – eller ønsker du at sidde lunt i ly hele livet, for så kan du komme i lære hos den lamme skræder!“ Nej, stuekær, det var vestjyden aldrig.

Han må have en rest i blodet fra krigertiden, da man gik på rov over havene, og der er noget i denne naturens barske tale, som tiltaler ham. Den begrænsede arbejdstid og den afgrænsede fortjeneste er ham imod (der er næppe mange vestjyder blandt de fastlønnede her til lands!), nej, modstræbende har han bøjet sig for tidens krav om en bestemt arbejdstid, og „de, der arbejder for sig selv“, vil ikke have med den at gøre.

Vestjyden vil bruge alle sine kræfter så hårdt han kan, og så længe han ønsker, når tid er; senere, når vejr og årstid holder til det, søger han sin hvile. Mens det f. eks. hedder om fynboen, at han altid holder sig på „den sikre side“, så gælder det om vestjyden, at han gerne vover sig over på den usikre, hvor der er spænding, chancer for en større gevinst end den normale. Han nøjes nødig med at have lige fra hånden og i munden det ene år som det andet og gå rundt i den samme kasseking bestandig. Nej, der skal ske noget, han må skabe noget, se spor af årene, der gik. Er han vant til at dyrke forholdsvis store arealer, hvor afgrøderne er usikre, fordi jorden er mager, så drømmer han naturligvis om engang at få bedre jord at dyrke; men flytter han til en frugtbar egn til en mindre ejendom, så trives han alligevel ikke synderlig godt. Han vender tilbage, hvis han kan; han kan simpelthen

ikke undvære spændingen, om der bliver en afgrøde i år eller ikke. Slår den fejl på et skifte eller to, så tygger han hårdt på sin skrå og nikker: „Ja i år slog det fejl, men vent til næste år, så kommer det“.

Han er ikke helt vild efter at føre regnskab. „F. og H. med eders regnskab“, sagde David i Kravnshule, „når året er omme, kan I vel se i eders pung og se, om der er penge i den eller ikke!“ Det irriterer altid en vestjyde, når en øbo spørger ham, hvor mange fold han høster. „Fold! Hvad rager det mig? Jeg høster, hvad der gror. Er der meget, så går det til, og er der lidt, så slår det til, sådan høster vi her“.

Høstberetningerne til statistisk bureau er næppe det papir værd, de er skrevet på. Plads må vestjyden have, albuenum, han kan ikke have naboen lige ind på livet, så man ikke kan lukke op for hønsene, uden at de bisser lige ind på naboens mark. Derfor ser man så godt som ingen landsbyer i Vestjylland. Han må have, hvad hans er, i fred og vil unde naboerne det samme. Imponerende er det at se, hvad der er ofret af tid og penge på skeldiger; skulle et lignende arbejde udføres nu, så blev der beskæftigelse for de arbejdsløse i mange år. Frit vil vestjyden bo, helst midt i marken, sådan bygger han nu; i fortiden var der et altoverskyggende hensyn at tage: Var der en lille grønning med god græsning til hestene og let adgang til drikkevand, så blev gården bygget der. De gamle bønders forhold til deres heste er værd at mindes i en tid, da alt det gamle vakler. Hans første minder fra barndommen er vævet sammen med minder om heste. Der var gerne mange børn i gården, og pladsen i sovekammeret var trang; så kom drengene ud at sove i karlekammeret, „staldkammeret“, som det kaldtes, et snævert rum, der gik så temmelig i ét med stalden, og hvor man sov ind til lyden af hestenes gumlen og prusten. Frisk luft var noget, som ingen havde brug for i den tid, derimod trængte man til varme, og her fik man den gratis; det skønnede man på. Under de hysteriske angreb på karlekammerene, man var vidne til for nogle år tilbage, var der megen tale om „luften“ i disse kamre. Det kunne man godt have sparet, for

den var god nok, absolut bedre end inde i de små sovekamre med tilspigrede vinduer og døre, som også med flid holdtes lukkede for varmens skyld. Derimod var der en anden omstændighed ved disse kamre, som ikke var helt fri for at være generende: de var gerne stopfulde af rotter. Man hørte dem til enhver tid skrasle i sengehalmen eller bag ved de halmåtter, der dækkede ydervæggen bag sengene. Mens lyset var tændt, holdt de sig gerne nede, men når det blev slukket, og vi lå lunt og varmt i de uldne hylsklæder og sludrede og havde det godt, så begyndte de ofte at rumstere på gulvet; kom en op på overdynen, gav vi et spjæt med benene, så den dejsede ned på gulvet med et forskrækket hyl. Det morede vi os over. Vor søvn forstyrrede de sjældent, undtagen når de kom op at træde os i ansigtet med deres kolde, klamme kløer, så blev man særdeles lysvågen på en gang. Men man sov jo straks igen; det var før end bønderfolk fik „nerver“. Men derude levede vi sammen med hestene; deres røgt, pleje og trivsel blev fulgt med spændt opmærksomhed. Og der oplevede vi den store årlige begivenhed, når hoppen skulle få føl; når den havde „skudt toldene“, blev der for alvor våget og passet på, for så var begivenheden nær. Og når så føllet lå i strøelsen, og moderen lykkelig og omsorgsfuld trippede rundt om det, ængstelig for at gøre fortræd med sine store, tunge ben, så kunne man vel gå i seng? Nej, ingenlunde! Så mente man det gavnligt at „holde føllet nede“, at det ikke skulle tage skade på sine dinglende ben. Og det skulle have afføringsmidler både for og bag og resultatet til sidst pilles ud med en finger dyppet i smeltet smør. Ja, det lyder jo råt at sige det, men der kunne sikkert være tilfælde, hvor det vakte mere deltagelse hos venner og naboer, hvis føllet døde, end hvis konen nedkom med et dødfødt barn. For dette var jo skæbnens, „Guds vilje“, og folk fik jo nok de levende børn, de skulle have.

Var da ægteskaber ulykkelige den gang? Nej, ingenlunde. Selv om den tid, da de gamle bortgiftede døtrene, ikke ligger så mange men-

neskealdre tilbage, så levede man godt og fredeligt sammen den gang. De gamle gjorde det for det bedste, for de havde den bestemte opfattelse, at døtrene „lige så godt kunne komme til at holde af en, der havde noget“ (havde nogle penge), og erfaringer viste, at det slog til. Overfølsom var man ikke, og et dødfødt barn, det var til at bære; men miste et føl, det var et virkeligt tab. „Bondens føl i bondens havre, det kan hverken skade eller gavne“, sådan lød et gammelt ord. Og når man tænker sig et føl galopperende gennem kornet på kryds og tværs hele sommeren, og når man samtidig erindrer den jammer, der var, og de tordentaler, der blev holdt, hvis ænderne nedtrådte nogle kvadratalen korn, så har man bondens følelse for sine heste. Til dem var intet for godt. Han gav godt nok karlen sine ordrer: så og så meget korn og kærne måtte hestene få, men han vidste, at karlen stjal som en ravn til hestene – og billigede det. Nogle udtalte højtlydt, at en karl, som ikke ville stjæle til hestene, ville de ikke have i gården. Vestjydens lyst til at handle vil senere blive omtalt, nu kun et par ord til læserne: Når en bonde skal beskrive Hardsyssel for et publikum, hvoraf en stor del „har læst deres bøger og lært deres latin“, som det hedder, så indlader han sig af gode grunde ikke på højstemte beskrivelser af landskabers linjer og farver og udtaler sig ikke sagkyndigt om arkitekturen i Struer eller Lemvig. De gode billeder viser jo for

Struenter ved Engkjær kirke

resten også linjerne, og farver skal man vel helst se. Jeg kan kun give anvisning på de steder, som man bør se. Og så kan jeg fortælle et og andet om folket og det arbejde, der er udført i de sidste 2-3 menneskealdre, fortælle det, som jeg ser og opfatter det; og småtræk kan jeg fortælle, der giver de lydhøre lidt. Oplysning om folkets karakter. Vil man på dette grundlag følge mig gennem Hardsyssel, så starter vi og mødes i morgen i Ringkøbing.

„Hvordan“, kan man spørge, „har så forholdene påvirket vestjydens, hardboens, gode, nedarvede egenskaber i den sidste menneskealder?“ „Både nurren å sørren“, ville vist Blicher svare. Det driftige og dygtige i vor natur har udfoldet sig med en kraft som måske aldrig før i vort lands historie, både i by og på land, både til lands og til vands. Store hidtil udyrkede arealer er blevet kulturland, magre jorder, som hidtil gav kummerlige afgrøder, giver nu rig høst – når det da vil regne en gang imellem, og den jord, der før var god, er blevet bedre. Så langt er alt godt og vel. Men det vestjyske vovemod har også haft en blomstringstid, som vakte betænkelighed hos kølige hjerner, længe før der eksisterede en verdenskrise. Pressen er ikke uskyldig her. Vor voldsomt stigende eksport vakte jo opsigt ud over verden, og udlændinge kom rejsende for med egne øjne at se dette land, der flød med æg, smør og flæsk. Vi tog vel imod dem og viste dem alle vore herligheder, skjulte ingenting, og da det var dannede og pæne folk, så sagde de smukke ting om os, og aviserne refererede det henrykt: Den højt oplyste bondestand, verdens dygtigste landbrugere, o. s. v., o. s. v. Hvert et venligt ord, de sagde om os, blev trykt med fede typer, og de gik lige i os som sødmælk i en spædkalv.

Det tør vist fastslås, at denne systematiske oversavling med ros og lovord ikke har gavnet den danske bonde.

Samtidig blev det udråbt fra tagene, hver gang man fandt en høne, der værpede nogle æg ud over det normale, eller en ko, der gav god,

tyk fløde. Følgen var, at kapitalisterne spidsede øren: Død og pine, her må være noget at gøre!

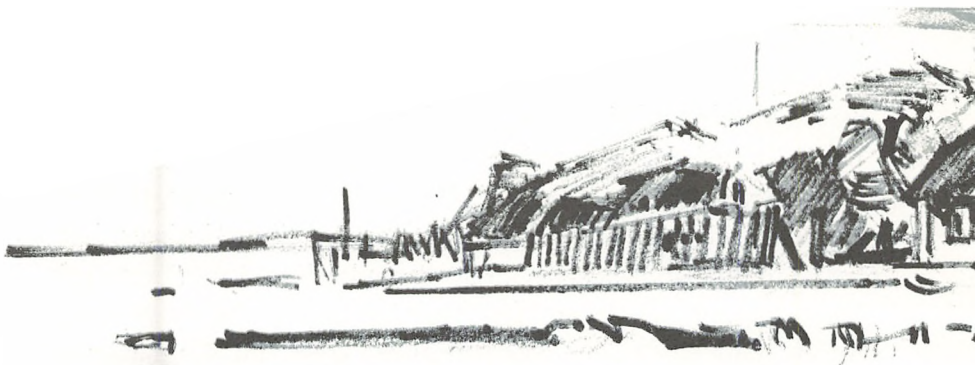
Kreditforeningerne bevilgede høje lån, hvad der bevirkede, at ejendomspriserne røg i vejret. At bankerne heller ikke var ængstelige for at give lån, beviser følgende eksempel: En mand kom ind i en bank og begærede et lån, og med ham fulgte to mænd, der var villige til at kautionere. „Vi kender ikke disse mænd“, sagde direktøren, „er de gode nok?“ „Er jeg ikke god nok, så er de vel heller ikke“, svarede manden. En tilstedeværende mand kendte dem imidlertid, hvad han dog ikke røbede: Den ene af dem var alderdomsunderstøttet og den anden på fattigvæsenet; men manden fik sit lån.

„Hvorfor lånte vi så hidsigt?“ kan man spørge. Jo, det sidder os som en brand i blodet at hæve de værdier, der ligger i vor jord, at sætte de bundne stoffer i omløb og skabe liv og grøde over alle agre. Hvem husker ikke fra sin barndom det mistrøstige syn af udsultet jord, hvor tynde strå stod og råbte til hinanden – eller kalkfattig jord, hvor „gjær“ (spergel) og rødknæ kvalte de sygnende kulturplanter! Hvad kan være sørgeligere end at se en tålmodig slider gå og høste halve afgrøder på vandlidende jord! Man ønsker sig ti liv for at kunne bruge dem alle til afhjælpning af noget så meningsløst. Men til gengæld: Hvad kan være mere lykkeligt end at gæste en familie, der har stridt den gode strid med jorden, trofast og selvfornægtende, fordi de elskede den højere end tant og fjas og deres egen bekvemmelighed – og som har sejret. Jorden er som en kvinde, hun vil have manden helt, „ingen svinkeærinder, min gut“, men så kan hun også lønne ham over al forstand. Jovist var der brug for disse lån, man erindre sig Hardsyssels udstrækning og de store børneflokkede i gård og hytte. Og det var ikke nok at bringe jorden i kultur, afgrøderne skulle omsættes, gøres i penge. Kornsalg er udmærket i de gamle kornegne, men i Vestjylland kan man hverken leve eller dø af at sælge korn, og man kan navnlig ikke svare sine udgifter med det. Her må avles foderafgrøder,

og vort korn må suppleres ved indkøb af udenlandsk korn. Dette har til tider været særdeles lønnende. Men så måtte der bygges nye lader og stalde eller de gamle udvides, og nye maskiner og redskaber var nødvendige, og penge koster det altså. Men de kunne skaffes: et par underskrifter på en veksler eller panteobligation, så lå de der. Man vovede det, fortidens mistænksomhed var slumret ind. Den gamle tids afsætningsforhold havde tvunget bonden til en uafbrudt årvågenhed: han måtte til enhver tid kunne værge sig imod overrump-ling af handelsmænd og prangere. Andelsforeningerne havde ændret dette – i og for sig såre godt, men der er noget søvndyssende i at blive sat udenfor og være henvist til at stole på andre i stedet for sig selv. Før var det ikke alene en velfærdssag, økonomisk, at kunne sælge sine varer og produkter til en god pris, det var tillige en æressag, der var kappelyst, sport, i det. Nu fandt kappelysten andre baner; der kom en tid, da de mænd nævnedes med hæder, der kunne opnå de højeste lån i kreditforeningen. Men pengeregighed giver stigende ejendomspriser, og disse medfører yderligere trang til lån – en farlig svikmølle. Og ansvaret for stiftelse af lån følte næppe helt på samme måde som før i tiden, da gæld var noget personligt, mand og mand imellem, og da det hed: „Det er ingen sag, så længe vi kan hjælpe os selv, men Gud hjælpe os, når vi skal til de andre“ (om hjælp). Nu havde man lært sammenslutningens nytte og fordele, nu var man et medlemsnummer næsten i alle forhold, modtagende fordelene ved det, og ansvaret – tja, det var – solidarisk, noget udflydende, som ingen regnede med. Skulle der endelig blive vanskeligheder, nå ja, så havde jo bønderne flertal i rigsdagen, og så hed det bare: „Rigsdagsmand, pst, en bevilling“, så var den der. Hvorfor skulle man så gå den gamle, trælsomme sliddets og forsagelsens vej med de gamle utilstrækkelige redskaber og de trange bygninger! „Kan de andre låne, kan vi vel også; kan de forrente og afdrage lånene, kan vi vel også“. Men det var netop det, de andre ikke kunne; ikke ret mange i hvert fald. Jeg mindes en

udtalelse af en af egnens klogeste mænd: „Nej, landejendomme er for dyre! Hvis de var i en passende pris, så skulle en jævnt begavet mand med normal held i bedriften og med en jævn arbejdsydelse kunne svare renten af købesummen. Men sådan er det aldeles ikke“.

Og så kom verdenskrigen med den voldsomme prisstigning på alle bondens produkter. „Kan I se“, råbte de dristigste lånere, „det var os, der var de kloge! Nu har vi apparatet i orden til den store kampagne; nu skummer vi fløden“. Det gjorde de, og mange undres over, at de forsvandt så sært, de penge. Nej, det var nu ikke så underligt, for dem med de store indtægter i de dage, det var også dem med de store huller at begrave dem i. Men hvad grund var der for resten til at betale gammel gæld? Forrentning af nogle vekslers eller prioriteters spillede jo ingen rolle med de priser. Nej, nu var der netop noget at gøre for raske folk med penge mellem hænderne. Nu kogte det gamle handelsblod op igen, nu var chancen der. Den almindelige følelse var, at nu var det vor tur til at få del i de livsgoder, som penge kan skaffe, og vi mente jo egentlig, at Kanaans mælk og honning var velfortjent efter den lange vandring i ørkenen.

Men så svært længe varede det nu ikke med denne velstandsfølelse; når alting skulle holdes vedlige, og der skulle gøres indkøb, så mærkede vi, at der også var andre, der havde sat priserne i vejret. De, der byggede eller gjorde større udvidelser, fik kærligheden at føle. Kreditforeningen fik igen travlt med at bevilge lån, og da det prisfald kom, som ingen havde troet på, så viste det sig, at landbrugets gæld var øget og ikke mindsket.

Og nu har vi levet så længe under verdenskrisens forfærdelige tryk, så det forekommer os, at den gamle, trygge tid, da der dog for de fleste var en art balance i tingene, er som en skøn og hyggelig drøm. Nu brydes den gamle økonomiske moral: „Hvad du skylder, skal du betale“ med den nye verdensmoral, som slet ikke mere spørger om gældens størrelse, men blot spørger: „Hvor meget kan du betale?“ Den sidste er ulige den bekvemmeste, så den vinder nok terræn; ingen tør vel heller påstå, at kriselovgivningen har understøttet den første.

Man kan med grund spørge: „Hvad er det egentlig, der holder bonden oppe under gældens sløvende tryk?“ Det er den gamle, nedarvede troskab mod jord og gård og grund! Det er den, der forhindrer kredit-

Vestbyens gård.

foreningsobligationerne i at styrte i dybet. Det er den, der får manden til at holde ud fra dag til dag og beså jorden, selv om han ikke har håb om at få lov til at bjærge avlen hjem; det er den, der får ham til at købe kraftfoder til kørerne, selv om familien næppe har tøj på kroppen – det er den, der pisker ham ud af sengen om høsten at få avlen bjærget hjem. Det er den, der får konen til at luge og hæge om blomsterne i haven og plante de kål, som andre folks børn måske skal spise. Sådant er nu engang bonden, sådan var han i hvert fald til i dag. Og forhåbentlig gælder endnu det gamle, aldrig forgættede, men altid bekræftede ord: „Biende mand fanger bør“.

Holstebroegnen har været beboet fra de ældste tider, derom vidner de mange kæmpehøje – i Sevel sogn alene findes 375 gravhøje – men mest kendt er dog den lange række af høje ved Rammedige, efter sagnet minder om et slag med englænderne. Tre klostre har egnen haft: Gudumkloster, Tvis Kloster og Stubberkloster. Mærkeligt er det at se Resen og Fabjerg kirkers beliggenhed! Ellers ligger jo kirken midt i sognet, men disse ligger helt ude i kanten af heden. Forklaringen finder man ude i denne: gamle med lyng tilgroede plovfurer. Derude har sandsynligvis den halve del af sognefolkene boet, da kirkerne blev bygget. Gudum sognekirke er den gamle klosterkirke, for få år siden forsynet med et tårn, et måske i og for sig smukt tårn; men det passer til den gamle kirke som en høj silkehat til en islandsk trøje. Vil man se noget smukt fra den gamle tid, skal man besøge Rydhavne Slot, der ligger så mærkelig bortgemt og blandt høje, dejlige træer, og et besøg på Hjelm Hede er en lang, lang rejse værd. Men den bedste udflugt fra Holstebro går dog mod Struer–Lemvig.

Her er de fede, veldyrkede jorder, og man skal køre langsomt, når man nærmer sig Struer, og prøve at vurdere, hvad det er værd for denne by at være nabo til Kilen og fjorden med alle dens herligheder. Luften er her en helt anden end i Holstebro en varm sommerdag;

man ånder dybt og befriet: „Her er da til at være!“ Her jubles og plaskes, og det går plump i plump fra badebroen; langs stranden, så langt øjet rækker, udfolder sig det muntreste badeliv. Humlums krasse missionsfolk, „de sorte“, vender sukkende øjnene den anden vej, når de passerer, og her virker de et øjeblik helt ægte. Landet løfter sig langsomt nord for Struer, vil ikke slippe synet af Kilen og fjorden; midt i sognet hæver sig den skønne, hvide kirke. Så falder vejen en smule mod stationsbyen, men snart stiger den igen, landet samler sig, kupler i nord til en anselig højde; de herlige Toftum Bakker. Ingen må forsømme at bestige dem, der er et rundskue som få steder i vort land: mod nord Thylands bakker og Oddesund, mod nordøst Jegindø, Mors, Salling; mod øst, syd og vest det frugtbare, bakkede land og mod nordvest Nissum Bredning i en vældig bue. Ja, dette er fjorden, det er sandelig fjorden, i største format, blånende, blinkende, den friskeste, skønneste fjord i verden! Man siger om hardboen, at han har liden natursans, og at han blot vil bestige en høj for at tælle kirketårne; men de, der er født og opvokset ved fjorden, føler sig fattige og arme alle dage, hvis deres skæbne former sig så ilde, at de må flytte bort fra fjorden. Et eksempel: Et selskab af unge kørte engang på en udflugt inde i landet, og en deltager så sig omkring med alle tegn på mishag og udbød: „Det er da en sær sølle, øde egn!“ „Gud bevare mig, mand, hvad er det, du siger! Ved du da ikke, at dette er et af landets rigeste og fedeste sogne?“ „Jo, men man kan jo ikke se vand nogen steder“, vrissede den første. –

Vejen fra Toftum bakker til Lemvig går over et langstrakt bakke-
drag gennem et frodigt landskab med udsigt til heden i syd og mod
nord fjorden med Thylands skønne, høje skrænter. Så svinger og slyn-
ger vejen sig nedad, solen blinker i et vandspejl skråt nedad til ven-
stre, endnu en sløjfe, så dukker stadens tårne og tage frem mellem
træerne. En sjov lille by med en ærværdig og statelig korskirke på
Torvet, en bortgemt og lun lille by, hvis grænser én gang for alle er

afstukne. Et og andet kan dog tyde på, at den har prøvet på at sprænge sine snævre grænser, f. eks. prøvet at kravle op over bakkerne, men har opgivet det. Det er også sådan en høj bakke. Nå, skidt også med det, bare byen beholder sit store, fede opland, så klarer den sig, og købmændene havde altid evne til at gøre det hjemligt og festligt for kunderne. Ja, nu er det helt vemodigt at tænke tilbage på den gamle tid før verdens forstyrrelse, da byen havde 52 årlige festdage, lørdagen, torvedagen. Da var købmanden på trappen, hver gang en bonde med høje piskesmæld dundrede ind gennem porten, og han blev modtaget som en kær og længe savnet ven. Da var det en nødig fraveget regel, at man tog til Lemvig om lørdagen. Konerne undredes vel tit på, at manden sådan kunne få aldeles uopsætteligt ærinde derned hver gudskabte lørdag, men manden måtte af sted, hvad kunne der ikke være hændt i ugens løb af prissvingninger o. a. Han følte sig som i bur, om han ikke kom af sted, sat udenfor, dum som et kreatur. Og dernede traf han jo folk, der havde det på nøjagtig samme måde, og som måtte have denne ugentlige oplevelse for at føle sig på højde med tiden. Byen var myldrende fuld af folk, og når lysene tændtes en vinteraften, duftede hele byen sødt af kaffepuncher, ja, det forstår sig: pæne folk tog hjem i sømmelig tid, men de mere verdensvante trak sig tilbage til bortgemte lokaler og fik et lille slag kort. Ja vist, man spillede lidt højt i den gode tid, det kunne godt tage en gris og rykke i en stud, men hvad så! Nogle skal vinde, andre skal tabe.

De øvrige ugens dage var der nogenlunde stille i byen; men så kunne det hænde, at der pludselig rejste sig en larm i gaderne, som om fjenden var i landet, og et brudetog, et vogntog, 20-30 vogne rasede gennem gaderne: „Væk, kræmmer, nu kommer bonden!“ så folk løb til vinduer og døre, og for et øjeblik tændtes der et både skræmt og respektfuldt glimt i deres øjne. Da forstod mangan gældbunden bondes søn for første gang, at helt i byens og bankernes vold det er nu bonden alligevel ikke. Måtte det altid blive erindret derinde!

Hardsyssels befolkning kaldes veloplyst og er det rimeligvis, selv om man nok kan mene af og til, at en med stor styrke fremsat overbevisning mere vidner om god hukommelse for avisartikler end netop om selvtænkning.

Men interesserede og let at få i tale og tålmodige til at høre foredrag, det er de. Det er ikke mange måneder siden, der blev averteret tre foredrag i et forsamlingshus af samme mand på en eftermiddag: et kristeligt, et folkeligt og et økonomisk – hm! Mon ikke en enkelt af tilhørerne har måttet sande nogle ord af en brav karl, der havde modtaget en lignende dosis: „Huha, for Fanden, hur mi bag den sov!“

Den grundtvigske bevægelse kom til egnen for mere end 60 år siden med præsten M. A. S. Lund og senere Karl Povlsen m. fl. Nu er de døde og borte, de første grundtvigianere, men sent vil det blive glemt, hvilken lysning der med dem gik over egnen. Aldrig har vist nogen almue i noget land lyttet og sunget ud af en sådan hjertensglæde. Og det gav mod og håb til at tage tidens opgaver op: folkelige, politiske,

økonomiske, der var grøde og opdrift i denne bevægelse. Så kom Indre Mission og byggede sin højskole i Nr. Nissum. Når grundtvigske mænd talte og sang om, hvad Gud og mennesker har gjort for at gøre livet til en skøn og herlig gave og aldrig bliver træt af at prise det i den menneskelige natur, der er rigt, kønt og godt, så ønsker missionen hellere at gøre „det menneskelige“ så beskidt som muligt.

Det skal dog siges, at de har været værre, end de er, kraften er gået en smule af dem. Ungdommen vil ikke rigtig gå ind under dette åg, man har begyndt at fire lidt, har taget nyttige opgaver op og tillader endog, at der synges sange af Aakjær o. a. Kanske bliver de helt menneskelige med tiden. Men endnu håndhæves disciplinen i deres rækker med nazistisk nidkærhed: Den mand, der bander eller spiller kort – ud med ham, han kan ikke være et Guds barn! Deres rige er ikke af denne verden, nej, nej, men de vil helst råde for så meget som muligt i verden. Jeg var engang til stede, hvor en indre-missionsk provst fremhævede dette træk ved Guds folk, at de vil regere. „Hører du det, Kristen Stoffer?“ råbte jeg tværs over stuen til en landsmand. „Ja, jo“, svarede han sindigt, „det vil vi, for vi synes, det går bedst sådan“.

Fager og ejendommelig ligger Lemvig gemt mellem sine høje bakker. Ser man byen en sommerdag med lidt blæst og sol over vig og fjord, så tilsværger man nok en gang fjorden troskab for livet: „I hvordan så min skæbne skal forme sig, her vil jeg være, dette syn vil jeg have for øje, så længe mine øjne er åbne!“

Men det er jo havet, Bovbjerg og Harboøre, man vil se, når man kommer til Lemvig. Men den, der har haft sin barndom og ungdom på disse egne, kører langsomt for at få navnene på de gårde, han har hørt omtale med så stor respekt. Ja, jorden er ypperlig, gårdene nogenlunde velstillede, omend ikke som i Salling. Det er en stolt og selvbevidst race, disse bønder vest for Lemvig, de træder fast i gulvet og ved, hvad de er værd. Det er sikkert de samme vidtforgrenede slægter,

der har besiddet disse bovne gårde i århundreder; og at være født i sådan en gård og i sådan et sogn, det skulle vel nok give rejsning! Nogle af dem er ikke hel fri for en tilbøjelighed til at ville træde på de stakler, der ikke har sådan et gudbenådet sogn i ryggen; det klæder dem ikke videre godt, men det ved de ikke noget om, og så har de jo ingen fortræd af det. Men når man standser på Hygum bakke for at bestige det højeste punkt, hvor man har et vældigt rundskue over dette bølgende, frodige land med Rammedige gravhøje i øst og Harboøres klitter og havet i vest, så begynder man at forstå beboernes følelse af, at de hører til de udvalgte. Det er sammenligningen med det fattige Harboøre og menneskenes kår derude, der begrundet det. På de frugtbare jorder her er afgrøderne så sikre, som noget kan være i dette land, og „fæ i båsen, sølv i skab og fulde spand“ har de haft, de gamle, brede bønder. Og her havde de dagligt for øje dette arme land. Harboøre, hvor havgus og storm tit tog, hvad sommertørken levned. Og hvor man måtte ud på det usikre, lunefulde hav for at tjene en skilling, og hvor man kunne ligge og drukne, før man vidste af det.

Men bladet har vendt sig! Nu henter Harboøre-fiskerne rigdommen fra havet og er forholdsvis betryggede i deres gode både og med Thyborøn havn og redningsdamperen i nødsfald. Og hvor er bondens rigdom og tryghed nu blevet af? –

Harboøre er et mærkeligt land, noget helt for sig i Danmark, en lang, smal landtange, et sogn, der har levet af havets nåde og været underkastet dets luner alle dage. Man har bygget på må og få, hvor man lystede, små, lave huse, tækket dem med strå og lagt jordtørv ovenpå; sådan byggede man for århundreder siden, sådan står en hel del af husene endnu. Derfra er de gamle fiskere gået om morgenen i magsvejri i olietøj og i de tunge støvler – dertil er de om aftenen bragt som lig, mens sand og fråde fra havet piskede mod ruderne.

Til Harboøre kirke skal man gå alene. Ingen kirke og kirkegård taler så jævnt og enkelt og alvorligt om livet og døden. Og så træffer

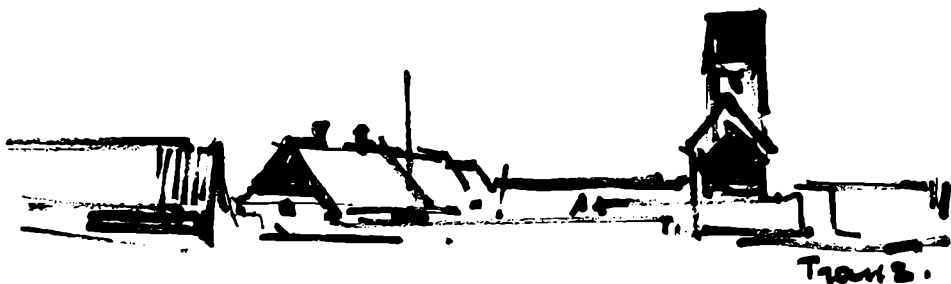
man på Harboøre seværdigheder af en helt overraskende art: to bitte, bittesmå mejerier, der ligger lige ved siden af hinanden: ingen har tænkt sig, at et mejeri kan være så lille. Kan da ikke sognets mælk behandles på ét mejeri? Jo, særdeles let, men der gik religion i mælken, og så blev den skilt. Noget lignende er set andre steder, mange steder; der er andre sogne med 2-3-4 mejerier, hvor ét godt kunne besørge det. Er dette da ikke dårlig økonomi? Jo, tilvisse! Statistikken viser med ubarmhjertig tydelighed, at det er mejerierne med den store mælkemængde, der giver den største pris for mælken. Hvorfor da de mange mejerier? Jo, der er to stærke modgående strømninger i befolkningen; den ene arbejder på udslettelse af de gamle klasseskel, den anden på at opretholde dem. Tilsyneladende er landet demokratiseret, men i virkeligheden er det det gamle under nye former. Magthavere alle vegne, som råder og styrer og ønsker at blive ved med det – og andre, der med alle midler ønsker dem styrtet. Enhver sag kan bruges, og hvad enten det er en menighed eller et mejeri, der revner og går i to, så kan man være sikker på, at nissen har været på spil. På Harboøre var det helligdagsskumningen af mælken, man gik i stykker på, noget lignende er set andre steder, og det er den mest almindelige grund til rivninger; men det kan også være andre og helt personlige stridigheder mellem de mægtige, der skiller mælken. Resultatet bliver, at mælkevojnene kører forbi hinanden på kryds og tværs i sognene med tab og bekostning. Overflødige mejerier skal holdes i gang, forrentes og afdrages – og leverandørerne betaler. Men spørger man dem, hvordan det går, er de altid strålende fornøjet; de har fået deres vilje, og nu betaler de glade krigsomkostningerne.

Jeg begyndte denne beskrivelse med at hævde, at der i Hardsyssel er en god del i behold af egenskaberne fra slægtens barndom og ungdom. Det er slet ikke så længe siden, vi tænkte os det andet liv som strid og slagsmål om dagen og gammen og mjød og flæsk om aftenen. Noget af dette ideal har vi nået i landet: flæsket har vi da; mjøden er

blevet til kaffe og hvedebrød, og det er et dårligt bytte, men det er der foreløbig ikke noget at gøre ved. Lysten til at strides og villigheden til at bære skrammerne har vi i behold og ligeledes trangen til at feste.

Men er det nu ikke et sundt og godt tegn, at et gammelt folk kan have den slags egenskaber i behold fra dets ungdoms- og drengetid?

Hvis vi engang bliver helt voksne, så skulle vi synes i stand til at tage en alvorlig tørn endnu en gang.

FRA LEMVIG OG DER OMKRING

Udsendt i anledning af firmaet Gadgaard Niensens 40-års jubilæum i trykkeriet og 25-års jubilæum i papir en gros og kontorforsyning den 24. januar 1973.

Teksten er redigeret af Knud Bidstrup. Tegningerne er af Erling Juhl. Papir fra Viggo Borch. Film til offset fra ES-Kliche, Holstebro. Vore tekniske medarbejdere: Oscar Jensen og Tage Lundgaard (tilrettelægelse og sats), Villy Stokholm og Freddy Møller (bogtryk og offset).

